

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Monika Tilečková

**Intestátní dědická posloupnost
v právu římském a nejnovějším**

Diplomová práce

Olomouc 2013

Ráda bych poděkovala vedoucímu své diplomové práce panu **Mgr. Petr Dostalíkovi, Ph.D.**, za jeho odborné vedení, vstřícný přístup a věcné připomínky, které mi při psaní mé diplomové práce poskytl.

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Intestátní dědická posloupnost v právu římském a nejnovějším vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.“

V Buštěhradě dne 1. 3. 2013 Monika Tilečková

Obsah

1.	Úvod	5
2.	Římské právo	7
2.1	Úvod	7
2.2	Familia	8
2.3	Patria potestas	9
2.4	Delační důvody	10
2.5	Nejstarší podoba intestátní posloupnosti	11
2.5.1	Úvod	11
2.5.2	Dědické třídy	12
2.6	Zákon XII desek	14
2.6.1	Úvod	14
2.6.2	Dědické třídy	15
2.7	Ius praetorium	17
2.7.1	Úvod	17
2.7.2	Prétor a bonorum possessio	17
2.7.3	Prétorská posloupnost	19
2.7.4	Dědické třídy	20
2.8	Císařské zákonodárství	22
2.8.1	Senatus consulta	22
2.8.2	Constitutiones	23
2.8.3	Justiniánská posloupnost	25
2.9	Posloupnost po propuštění	27
2.9.1	Otroci	27
2.9.2	Zákonná posloupnost po propuštění	29
2.9.3	Latinové a jejich pozůstalost	30
3.	Obecný občanský zákoník	32
3.1	Původní úprava intestátní posloupnosti	32
3.1.1	Delační důvody	32
3.1.2	Parentelní systém	33
3.1.3	Pozůstalý manžel	35
3.2	Novelizovaná intestátní posloupnost	36
4.	Občanský zákoník z roku 1950	37

4.1	Delační důvody	37
4.2	Dědické skupiny.....	38
5.	Občanský zákoník z roku 1964	39
5.1	Původní úprava intestátní posloupnosti	40
5.2	Novelizovaná intestátní posloupnost	41
6.	Nový občanský zákoník z roku 2014	43
6.1	Zákonná posloupnost	44
6.2	Právo pozůstalého manžela na zaopatření	46
6.3	Záměr zákonodárce.....	46
7.	Závěr.....	48
8.	Seznam použitých zdrojů	49
8.1	Monografie.....	49
8.2	Právní předpisy	50
8.3	Ostatní zdroje	50
9.	Shrnutí	51
10.	Summary.....	52
11.	Klíčová slova	53

1. Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila intestátní neboli zákonnou dědickou posloupnost v právu římském a nejnovějším. Důvodem mého výběru byla skutečnost, že dědické právo tvoří nejen významnou součást občanského práva hmotného, ale je i právem, které provází život každého z nás. V dnešní uspěchané době lidé žijí zejména přítomností a na nejistou budoucnost nehledí. Neuvědomují si, že lidský život není nekonečný a že je třeba učinit jistá opatření pro případ smrti. V současnosti zřídka někoho napadne projevit vůli o tom, jak naložit se svým majetkem a sepsat o něm závěť neboli testament. Zákon musí proto umět řešit situace, kdy se zemřelý před svou smrtí nevyjádří o tom, komu má jeho majetek připadnout, proto musel být zaveden institut zákonné dědické posloupnosti, která vymezi okruh osob, jímž majetek po smrti jejich příbuzného připadne.

K výběru právě této materie mne přivedl předmět Historická interpretace vybraných institutů, v němž jsem si obdobné téma zvolila jako závěrečnou seminární práci. Ke svému překvapení jsem však zjistila, že v současné době neexistuje kromě příslušných kodexů, ve kterých je tato problematika obsažena, příliš mnoho ucelených pramenů v českém jazyce, ze kterých bych mohla čerpat. Z tohoto důvodu se domnívám, že by bylo nejen zajímavé, ale i užitečné vytvořit přehledný a ucelený soubor, ve kterém bych se zabývala změnami v úpravách zákonných dědických posloupností v jednotlivých etapách jejího vývoje.

Cílem mé práce je nejprve rozebrat intestátní dědickou posloupnost od úplných prvopočátků vývoje římského práva, přes právní úpravu obsaženou v Zákoně XII desek, její následné změny, které přinesla činnost římských prétorů, až po její finální podobu, kterou doznala za vlády císaře Justiniána. Vedle klasické intestátní posloupnosti, která se aplikovala na pozůstalost zanechanou římskými občany, se zaměřím i na posloupnost zvláštní, jejíž pravidla se uplatňovala, pokud šlo o majetek zanechaný osobou, která byla původně otrokem, a posléze byla propuštěna. Dále se zmíním o právní úpravě této problematiky obsažené v Obecném občanském zákoníku z roku 1811 a to v její původní i novelizované podobě. Rovněž bych ve stručnosti nastínila úpravu intestátní dědické posloupnosti, kterou zavedly další občanské zákoníky platné na našem území, a nakonec bych je srovnala s právní úpravou obsaženou v novém občanském zákoníku, který nabude účinnosti 1. ledna 2014. Ráda bych se zaměřila nejen na prosté vylíčení výše zmíněných právních úprav, také bych se zabývala jejich případnými podobnostmi a způsoby, jakými dřívější právní úpravy ovlivnily ty pozdější. Původně jsem zamýšlela si ve své práci zvolit vedle zákonné dědické posloupnosti samotné i institut kolace, jakožto jeden z předních institutů dědického práva,

na němž bych demonstrovala vývoj jednotlivých právních úprav. Nakonec jsem z důvodu značného překročení daného rozsahu diplomové práce, byla nucena od tohoto záměru upustit.

Informace, které jsem následně zapracovala do své diplomové práce, pocházejí především z primárních zdrojů, tedy kodexů, jež jsem posléze doplnila výkladem na základě sekundární literatury k této problematice vydané. Kapitolou, kde jsou využity převážně zdroje sekundární, je Římské právo. Výjimku tvoří vybrané fragmenty z Justiniánových Digest a Zákon XII desek.

Smyslem mé práce je mimo výše uvedené poukázat na dokonalost některých institutů z historických právních úprav, které, ač vznikly před stovkami nebo i tisíci let, dají se uplatnit i v moderní společnosti a dokázat tak, že Cicerovo tvrzení „Historie je učitelkou života¹“, je nepochybně pravdivé, neboť se historické instituty pouze s menšími změnami opět vrací do moderních právních úprav.

¹ „Historia magistra vitae“ CICERO, Marcus Tullius.

2. Římské právo

2.1 Úvod

První právní úpravou intestátní dědické posloupnosti, kterou jsem se rozhodla ve své diplomové práci zabývat, je úprava římskoprávní. Na přední místo jsem ji zařadila nejen proto, že byla z historického hlediska první v pořadí, ale hlavním důvodem byla její nadčasovost a dokonalost. Je neuvěřitelné, jak mohli lidé před stovkami let vytvořit tak propracovanou a logickou právní úpravu, která bude inspiračním zdrojem v kontinentálních právních úpravách po více než dva tisíce let a instituty v ní vytvořené bude možné aplikovat, samozřejmě po menších úpravách, i v aktuální společnosti. Tímto zařazením bych chtěla poukázat na nesmírnou důležitost římského práva pro dnešní dobu. Každý, kdo chce nejen právo studovat, ale chce-li mu i porozumět, musí nejprve začít studiem práva římského, které stálo na počátku samotného právního vzdělání. Teprve pak, pochopí-li jeho podstatu, může se zabývat platnými právními úpravami. Ten, kdo nezná právo římské, může se naučit obsah soudobých kodexů, ale nikdy nepochopí jejich smysl.

Římské právo od dob svého vzniku prošlo obrovským vývojem a změnami. Srovnám-li nejstarší podobu římského práva a právní úpravu z období vlády císaře Justiniána, podobnosti bych sice našla, ale byly by minimální. Je to dáno obrovským rozvojem, kterým si Řím od dob svého vzniku, přes období vrcholných vzestupů i bolestivých pádů, prošel². Římské právo bych mohla dokonce považovat za právní řád nesmrtelný, neboť impérium, které mu dalo za vznik, zaniklo již před stovkami let. Toto právo však přežilo rozpad svého zploditele, zdárně čelilo všem útrapám, kterými si Evropa v průběhu dějin prošla. I když bylo občas zatlačeno do kouta a opomíjeno, nevzdalo se, neboť vědělo, že se brzy vrátí, aby všem ostatním právním řádům ukázalo svou nezdolnost, sílu a schopnost být stále na vrcholu jako vítěz.

Historie lidstva je plná příkladů, kdy rozpad říše znamenal i konec jejího právního řádu. Řím byl ale zářnou výjimkou. Jeho právní řád totiž říši, která mu dala za vznik, překonal a nezaničil³. Po formálním rozpadu říše postupně docházelo k procesu, který je historiky označován jako tzv. recepce římského práva⁴. Právní řád ve své recipované podobě přežíval dlouhá století, než byl nahrazen zákoníky domácimi, což je logické. Jednotlivé státy přece musely svým protivníkům ukázat, že si samy bez cizí pomoci také dokáží vytvořit kvalitní

² K dějinám Říma blíže GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*. Praha: BB/art s. r. o, 2010. 472 s.

³ K zániku Římské říše blíže GRANT, Michael. *Pád Říše římské*. Praha: BB/art s. r. o, 2010. 208 s.

⁴ K recepci římského práva blíže VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. vlast., 1923, s. 40-45.

system práva, který jistě předčí právní řády ostatní. Leč, dříve či později se vyspělé evropské státy vracejí k odkazu, který jím zanechalo právě ono právo římské. Řím tedy znovu *veni, vidi et vici*, přišel, viděl a zvítězil.

Dnes nám římské právo slouží nejen jako zdroj inspirace⁵, ale též jako nezbytná vědecká pomůcka, bez jejíž pomoci jen těžko poznáme platné právo soukromé. Snad každý moderní evropský zákoník čerpal svůj obsah právě z římského práva, přejímal nejen právní pojmy, ale i názory tehdejších právníků. Zákonodárci si uvědomují, že šlo o právo, které se svým materiálním obsahem, ustanoveními, která odrážela reálné potřeby společnosti a univerzální povahou, též logickou systematičností, téměř blížilo dokonalosti. Tento právní řád, který tak umně reflektoval praktické potřeby života, nebyl dosud žádným řádem předstížen.

2.2 Familia

Předtím, než se začnu zabývat intestátní dědickou posloupností jako takovou, je třeba nastínit, alespoň ve stručnosti, jak římská rodina jakožto základní stavební jednotka každé, tedy bezpochyby i římské společnosti, fungovala. Kdo stál v jejím čele? Jaké byly vztahy mezi jednotlivými členy domácnosti? Jak fungovalo hospodaření s rodinným majetkem? Odpovědi, na výše položené otázky, budou rozhodující i z hlediska porozumění právní úpravě zákonné posloupnosti.

Rodina ve smyslu římského práva byla chápána poněkud odlišně, ve srovnání s pojetím dnešním. Šlo o seskupení určitého počtu lidí, z nichž pouze jediný byl způsobilý k právním úkonům v dnešním slova smyslu, byl osobou *sui iuris*. Jednalo se o nejstaršího ascendentu v rámci rodiny, *pater familias*⁶. Jedinou podmínkou k tomu, aby muž mohl nabýt postavení *pater familias*, bylo jeho římské občanství. Věk ani počet vlastních potomků, případně schopnost vlastní potomky vůbec mít, nehráli žádnou roli. Naopak osoba s postavením otce rodiny mohla být sama ještě dítětem⁷. Zemřel-li dosavadní *pater familias*, na jeho místo nastoupil nejstarší mužský potomek jeho rodiny.

Ostatní členové římské domácnosti byli sice svobodní, v tom smyslu, že nebyli považováni za otroky, ale byli podřízeni moci *pater familias*. Tato moc byla absolutní, podobala se vztahu pána a poddaných. Římské právo označovalo podřízené členy domácnosti jako osoby *alieni iuris*. *Pater familias* měl pod svou mocí manželku, potomky často i s jejich

⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 1119.

⁶ CVETLER, Jiří. *Právo římské*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1969. 119 s. 54.

⁷ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Academia, 1994, s. 205.

ženami a potomky, a v neposlední řadě i otroky tzv. *servi*. Otec byl jediným vlastníkem věcí tvořících společnou domácnost a jedinou osobou, jež měla majetkovou způsobilost. Ostatní členové římské domácnosti nabývat sami pro sebe nemohli. Majetek, který osoby *alieni iuris* získaly, by se stal výlučným vlastnictvím jejich *pater familias*⁸. Kdyby zůstavitel za starších právních úprav ustanovil ve své závěti dědicem některou z těchto nezpůsobilých osob, pozůstalost takto získaná, by náležela jejich otci, nikoli jim. Pokud by v testamentu osobu *alieni iuris* obmyslel až za účinnosti Justiniánovy novely č. 117, *pater familias* by k takto nabyté pozůstalosti nabyl pouze požívací právo, nikoliv však již právo vlastnické⁹. *Pater familias* však mohl majetkově nezpůsobilým členům své domácnosti přenechat určité věci k samostatnému hospodaření. Takovýto soubor majetku, kterým směla osoba *alieni iuris* volně nakládat, případně z něj brát i užitky, byl označován jako *peculium*¹⁰. Nejčastěji bylo dáváno synovi *pater familias* či otrokům. Tento majetek však právně zůstával vlastnictvím otce rodiny. Pokud chtěl oprávněný z *peculia* některou věc prodat, bylo k tomu zapotřebí otcova souhlasu. Po smrti otce rodiny spadalo obvykle *peculium* do pozůstalosti, *pater* však o něm mohl pro případ své smrti rozhodnout i jinak. Například jej testamentem odkázat osobě z *peculia* nyní oprávněné. Pokud osoba *alieni iuris*, která měla v užívání *peculium*, byla *paterem familias* emancipována nebo, pokud šlo o otroka, propuštěna, mohl si *pater familias* vyžádat tento majetek zpět. Pokud tak neučinil, stalo se *peculium* vlastnictvím emancipovaného syna nebo propuštěnce¹¹.

2.3 Patria potestas

Moc, kterou měl *pater familias* nad členy své domácnosti a nad veškerým majetkem, označovalo římské právo jako *patria potestas*¹². Žena se pod jeho moc dostala uzavřením manželství, pokud nezůstala pod *patria potestas* svého otce. Stala se jeho *uxor in manu* a nabyla tak, jde-li o dědické nároky, právního postavení jeho dcery, *filiae familias loco*. Pokud byla žena před vstupem do manželství *sui iuris*, pozbývala sňatkem veškerého svého majetku a jeho následným vlastníkem se stal její nový manžel. Římské právo rozlišovalo několik forem manželství. Nejstarší a nejpřísnější z nich bylo tzv. *matrimonium iustum* neboli *matrimonium legitimum*, které bylo chápáno jako výlučná moc manžela nad ženou. Jen v tomto typu manželství se rodily děti, které byly již okamžikem svého narození

⁸ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Obecné nauky*. Praha: Věšhrd, 1946, s. 157-160.

⁹ BARTOŠEK, Milan. *Škola právníckého myšlení*. Praha: Karolinum, 1991, s. 145-146.

¹⁰ CVETLER, Jiří. *Právo římské*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1969. 119 s. 56.

¹¹ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Academia, 1994, s. 207.

¹² K obsahu *patria potestas* blíže VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. Vlast., 1923, s. 409-410.

považovány za římské občany a podléhaly otcově *patria potestas*¹³ Dalším způsobem, jak se dostat pod otcovskou moc, bylo osvojení či legitimace dítěte. Vedle manželky a synů či dcer otce rodiny mohli pod jeho moc spadat i další osoby. Pokud by byl otcem dětí syn *pater familias*, tedy *filius familias*, pod otcovskou moc by spadala i jeho žena a děti, ve vztahu k *paterovi* tedy snacha, vnuci či vnučky.

Patria potestas neboli moc otcovská zanikala vždy smrtí *pater familias*¹⁴. Osoby, které byly za života podrobeny jeho moci, se staly osobami *sui iuris*¹⁵. Pokud však šlo o vnuky či vnučky *pater familias*, tito se stali osobami svého práva jen tehdy, pokud po smrti jejich děda, nebyl nikdo, do jehož moci by připadli. Např. jejich otec, který byl za života svého otce pod jeho *patria potestas*, jeho smrtí se stal *sui iuris* a zároveň byl nejstarším mužským členem rodiny, proto na něj přešlo postavení *pater familias*¹⁶. Pokud tyto děti otce neměly, nebo měly, ale tento již pod mocí jejich bývalého *pater familias* v době jeho smrti nebyl, stávaly se i ony osobami *sui iuris*¹⁷.

2.4 Delační důvody

V úplných prvopočátcích vývoje římského práva existoval jen jeden důvod, na jehož základě bylo možné nabývat dědictví, a to obyčej, po jeho kodifikaci pak zákon. Teprve časem se vyvinul testament jakožto důvod druhý¹⁸. Oba tyto instituty stály v platném právu vedle sebe. Zákonná dědická posloupnost byla již od dob Zákona XII desek považovaná za řešení subsidiární¹⁹, tento charakter si podržela až do dnešní doby. Závěť byla kladena na první místo zejména proto, že v ní zůstavitel mohl za svého života projevit svou vůli a obmyslet ty, kteří mu byli za jeho života nejbližší, kteří se nějak přičinili o rozšíření jeho majetku nebo mu poskytli potřebnou pomoc v nemoci či ve stáří. Princip autonomie vůle, který se při pořízení testamentu uplatňoval, je považován i dnes za jeden z nejdůležitějších v soukromoprávních vztazích²⁰.

¹³ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Academia, 1994, s. 205-206.

¹⁴ CVETLER, Jiří. *Právo římské*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1969. 119 s. 54.

¹⁵ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Obecné nauky*. Praha: Všehrd, 1946, s. 170-172.

¹⁶ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. vlast., 1923, s. 419.

¹⁷ K zániku *patria potestas* blíže GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius primus)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 56.

¹⁸ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008*. Praha: Linde, 2008, s. 1139.

¹⁹ „Si intestato moritur, cui suus heres nec escit, adgantus proximus familiam habento.“ SKŘEJPEK, Michal. *Prameny římského práva*. Praha: LexisNexis CZ, 2004, s. 35.

²⁰ KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné I*. Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 51.

K tomu, aby se dle římského práva dědického uplatnila právě intestátní posloupnost, musely být splněny tři základní předpoklady. Zůstavitel musel zemřít jako tzv. *intestatus*, tedy bez zanechání platné závěti, musel po sobě zanechat nějaký majetek a v neposlední řadě musela některá z osob, jež byly dle platného práva považovány za zákonné dědice, existovat²¹. Osoba, která byla povolána k dědictví, musela být dědicky způsobilá od okamžiku zůstavitelovy smrti do chvíle, kdy dědictví skutečně nabyla²². Dědicky způsobilý byl podle tehdejšího práva jen římský občan, který v době smrti zůstavitele existoval alespoň jako *nasciturus*, tedy dítě počaté, ale dosud nenarozené. Do doby, než *nasciturus* přišel na svět, nemohl nikdo nabýt dědictví²³. Též příbuzenský případně jiný poměr, který zakládal příslušnost osoby k té které skupině dědiců, musel fakticky existovat rovněž v okamžiku nápadu dědictví.

2.5 Nejstarší podoba intestátní posloupnosti

2.5.1 Úvod

Staré *ius civile* bylo založené na obyčejových pravidlech, kterými se řídily vztahy v římské společnosti ještě před vydáním vůbec první kodifikace římského práva, Zákona XII desek. Původní význam slova *hereditas* neboli dědictví byl dvojitý. Bylo možno jej chápat buď jako majetek, který zanechal zemřelý zůstavitel, tedy ve smyslu pozůstalosti, anebo jako dědickou posloupnost, a to buď jako posloupnost zákonnou označovanou jako *hereditas legitima* či jako posloupnost testamentární, označovanou jako *hereditas testamentaria*.

Hereditas jakožto pozůstalost v počátcích svého vývoje neměla ryze majetkový ráz jako je tomu nyní. Vztahovala se nejen na zůstavitelem zanechaný majetek, ale spadaly sem rovněž tzv. *sacra*, která v sobě zahrnovala jednak veřejné náboženské povinnosti a obřady, *sacra publica*, a vedle toho i obřady, které se týkaly přímo zůstavitelovy rodiny, např. kult bohů domácího krbu či uctívání zemřelých předků, *sacra privata*²⁴. Taktéž pozůstalost zahrnovala i pohostinství, ochranu přátel, kteří nebyli římského původu a nelze opomenout ani soubor práv, která náležela pánovi po propuštění jeho otroka, tedy *ius patronatus*²⁵.

Pro římský stát v počátcích jeho vývoje hrály dominantní roli patriciální rodinné vztahy. Z hlediska dědického práva byla rozhodující římská agnátská rodina, kterou jsem

²¹ BUCKLAND, William, Warwick. *A Manual of Roman Private Law*. Cambridge: University Press, 1939, s. 226.

²² SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: právo majetkové*. Praha: nákladem vlastním, 1935, s. 298-299.

²³ BARTOŠEK, Milan. *Škola právního myšlení*. Praha: Karolinum, 1991, s. 147.

²⁴ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Academia, 1994, s. 241.

²⁵ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva. Ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1995, s. 166–167.

popsala již výše. Tento fakt se odrazil i v podobě římské intestátní posloupnosti, jež byla založena výhradně na posloupnosti po *pateru familias*, jakožto hlavě římské rodiny. Dědici se podle tehdejšího civilního práva povolávali ve třech dědických třídách.

2.5.2 Dědické třídy

Na prvním místě byli povoláváni *sui heredes* neboli vlastní dědicové. Okamžikem smrti svého *pateru familias* se stávali plnoprávními subjekty římského práva, tedy osobami *sui iuris*. Mezi tyto osoby náležela zůstavitelova manželka, pokud byla *uxor in manu*, zůstavitelovy děti, nebylo rozhodné, zda byly jeho pokrevními potomky, či šlo o děti adoptované. Dále zde spadali potomci a manželky synů *pateru familias*, kteří již svého otce předemřeli nebo byli emancipováni, pokud zůstali ve *familii*. Nelze opomenout ani osobu, která byla označována jako tzv. *postumus suus*. Jednalo se o dítě, jehož otec zemřel ještě dříve, než bylo přivedeno na svět, tedy pohrobek²⁶. Rovněž byl za pohrobka označován i ten, kdo se sice narodil ještě za života zůstavitele, ale až poté, co zůstavitel pořídil o svém majetku testament²⁷. V neposlední řadě by do této kategorie osob spadali i ti, kteří by se po *paterově* skonu vrátili z válečného zajetí, pokud by se dostali za těchto předpokladů pod jeho moc²⁸. Výše uvedené osoby byly dle římského práva označovány jako dědicové domácí tzv. *domestici* nebo také jako dědicové nutní tzv. *heredes necessarii*. Jejich označení za nutné dědice bylo odrazem funkcí uvedených výše, které římská rodina ve společnosti plnila. Osoby, podřízené otcovské moci se aktivně podílely na rodinném majetku již za otcova života, proto na něj logicky získaly nárok po jeho smrti. Tito nabývali dědictví přímo okamžikem smrti *pateru familias*, právo jim nedávalo možnost dědictví odmítnout²⁹, i kdyby dluhy do dědictví spadající byly větší než jeho majetek. Ostatní dědicové, kteří nepatřili mezi *heredes domestici*, se označovali jako *heredes extranei*. Tito dědicové již možnost odmítnout dědictví po svém zůstaviteli měli.

Nutní dědicové nabývali dědictví všichni současně, bez ohledu na stupeň příbuzenství³⁰. Ten se projevil až při určování výše jejich dědických podílů. Zůstavitelova manželka a jeho bezprostřední potomci se o pozůstalost dělili podle hlav, *in capita*, každý

²⁶ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: právo majetkové*. Praha: nákladem vlastním, 1935, s. 299.

²⁷ „Postumos autem dicimus eos dumtaxat, qui post mortem parentis nascuntur, sed et hi, qui post testamentum factum in vita nascuntur, ita demum per legem Velleam [Vellaeam] rumpere testamentum prohibentur, si nominatim sint exheredati“ *D. 28. 3. 3. 1*

²⁸ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 530.

²⁹ CVETLER, Jiří. *Právo římské*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1969, s. 113.

³⁰ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. vlast., 1923, s. 466.

dostal podíl stejné velikosti³¹. Ostatní *heredes sui*, nabývali dědictví podle kmenů, *in stirpes*. Potomci ve vzdálenějším stupni příbuzenství se dělili o podíl, který by připadl na jejich předka, který zprostředkoval jejich příbuzenství se zůstavitelem, kdyby tento předek nezemřel ještě před smrtí *pater familias*. Např. vnuci zůstavitele se podle tohoto pravidla dělili o podíl, který by připadl jejich zemřelému otci, synu zůstavitele. V rámci jednotlivých kmenů se dědictví dělilo na rovné díly podle počtu osob, tedy opět *in capita*.

Druhá dědická třída, která byla povolávána za předpokladu, že dědictví po zůstaviteli nenabyl žádný z dědiců třídy první, přiznávala právo nabývat dědictví agnátům zůstavitele, kteří nespádali do kategorie jeho *sui heredes*. Gaius ve svých *Institutiones* definoval agnáty jako osoby, které spojovalo legitimní pokrevenskéví, které bylo zprostředkováno výhradně osobou mužského pohlaví³². Mezi agnátské příbuzné zůstavitele zařadil jeho bratry, kteří s ním měli společného otce, dále jeho strýce a synovce. Bratrance byli rovněž vůči sobě v postavení agnátských příbuzných³³. Nenabývaly-li dědictví ani tyto osoby, přišla na řadu třetí dědická třída, v níž dědil zůstavitelův rod, tzv. *gens*. Zůstavitelův rod se sestával z množství agnátských skupin, které měly jednoho společného předka. Šlo o předka v podstatě mýtického, který zprostředkoval příbuzenství těchto agnátských skupin se zůstavitelem³⁴.

Starší civilní dědické právo bylo založeno výlučně na agnátských vztazích, týkalo se tedy pouze dědictví po otci rodiny, *pateru familias*. Byla-li zůstavitelem žena, mohli jako dědici po ní připadat v úvahu pouze její agnátští příbuzní, případně *gens*, protože jako žena žádné *sui heredes* neměla, jelikož nebylo osob, vůči kterým by byla oprávněna vykonávat moc rodinnou³⁵. Pokud by nastala situace, že by *pater familias* zemřel *intestatus*, ale žádné dědice, kteří by mohli nabýt jeho majetku podle zásad výše uvedených, neměl, jeho majetek by byl považován za věc ničí, tedy *res nullius*, a stal by se tak předmětem volné okupace³⁶.

³¹ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: právo majetkové*. Praha: nákladem vlastním, 1935, s. 299.

³² „Vocantur autem agnati, qui legitima cognatione iuncti sunt. Legitima autem cognatio est ea, quae per virilis sexus personas coniungitur“ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius tertius)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 143.

³³ „Item patruus fratris filio et invicem is illi agnatus est.“ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius tertius)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 143.

³⁴ BUCKLAND, William, Warwick. *A Manual of Roman Private Law*. Cambridge: University Press, 1939, s. 228.

³⁵ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. vlast., 1923, s. 52.

³⁶ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 266–271.

2.6 Zákon XII desek

2.6.1 Úvod

Lex duodecim tabularum byl vydán mezi léty 451 a 450 př. n. l. Hlavní zásady římského práva, které byly chápány jako příkazy bohů lidem, byly tímto kodexem konečně zachyceny na hmotném podkladu, na dvanácti bronzových deskách. Původní verzi zákoníku zničily roku 387 př. n. l. při svém vpádu galské kmeny³⁷. Proto se o jeho znění dozvídáme jen z velmi strohých literárních zpráv. Vydání tohoto dlouho očekávaného kodexu bylo vyústěním snahy plebejů, tedy nižší společenské vrstvy římských občanů, která nebyla na rozdíl od patricijů oprávněna zastávat vyšší úřednické funkce či kněžské úřady, o zrovnoprávnění³⁸. Právní úprava, kterou tento kodex přinesl, platila až do vydání nové kodifikace císaře Justiniána. Zákoníku byla právními historiky vytýkána zejména jeho nepřehlednost a nesystematičnost. Jednotlivá jeho ustanovení totiž navazovala volně za sebou, bez hlubšího logického smyslu. V některých otázkách zákon zacházel do nadbytečných podrobností, jiné zmiňoval jen velmi okrajově³⁹. Nicméně, je třeba vzít v potaz skutečnost, že Zákon XII desek byl vydán před téměř dvěma tisíci pěti sty léty, a tak jeho případné nedostatky musí být brány s obrovským nadhledem. Tento zákon byl svědectvím jedinečné vyspělosti právní kultury a taktéž velmi silným pilířem, o který se římské právo mohlo opírat stovky let.

Za účinnosti Zákona XII desek byla zákonná dědická posloupnost opět chápána jako podpůrné řešení situace, kdy zůstavitel po sobě nezanechal žádný testament, který by povolával k dědění jeho majetku určité konkrétní osoby⁴⁰. Smrtí zůstavitele začal plynout časový okamžik, v němž byla pozůstalost jím zanechaná, považována za soubor práv a závazků, jež přetrvávala jeho biologickou existencí, vyhrazený budoucím dědicům. Římské právo tento celek označovalo jako *hereditas iacens* neboli ležící pozůstalost. Tento soubor majetku byl nadán schopností měnit svůj rozsah i bez součinnosti oprávněné osoby. Mohl se zvětšovat, pokud finanční prostředky v něm obsažené přinášely úroky, či zmenšovat, např. zkázou či zničením věcí. Jednalo se o majetek opuštěný svým pánem pouze dočasně,

³⁷ STEJSKALOVÁ, Helena. Tři starobylé zákoníky. *History revue*, 4. dubna 2013, s. 86.

³⁸ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Academia, 1994, s. 212.

³⁹ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva. Ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1995, s. 236-237.

⁴⁰ „Si intestato moritur, cui suus heres nec escit, adgantus proximus familiam habento.“ SKŘEJPEK, Michal. *Prameny římského práva*. Praha: LexisNexis CZ, 2004, s. 35.

který očekává nového vlastníka⁴¹. Jakmile některý z dědiců pozůstalost obdržel, mělo se za to, že ji nabyt již okamžikem zůstavitelovy smrti⁴².

2.6.2 Dědické třídy

Zákon XII desek upravoval dědické právo na desce páté⁴³. Původní podoba zákonné posloupnosti byla touto kodifikací převzata a nepatrně pozměněna. Dědicové byli za účinnosti této právní úpravy rovněž povoláváni k pozůstalosti ve třech dědických třídách. V první třídě dědili opět zůstavitelovi *sui heredes*. Nespádali zde jeho emancipovaní synové, neboť v době jeho smrti již pod jeho *patria potestas* nepatřili⁴⁴. Tato skupina dědiců nemusela pro to, aby jim připadlo dědictví, učinit žádný zvláštní úkon. Pozůstalost jim připadala automaticky, nemuseli s tím vyslovit žádný souhlas. Příbuzní, dědicí v první dědické skupině, kteří byli se zemřelým spřízněni bezprostředně, se o zanechanou pozůstalost dělili rovným dílem, tedy *in capita*. Nenabyli-li dědictví některý z těchto nejbližších příbuzných, připadalo v úvahu dědění *in stirpes*, tzn., potomci svého zemřelého předka, nastupovali do jeho uvolněného podílu. Dědické právo vlastních dědiců nebylo v textu tohoto kodexu výslovně zakotveno. Bylo jej však možné dovodit z ustanovení: „Zemře-li bez závěti, kdo nemá vlastní dědice, ať má majetek nejbližší agnát“⁴⁵.

Největší změnu oproti předchozí právní úpravě přinesl Zákon XII desek právě ve druhé dědické třídě. V té nově nedědili zůstavitelovi agnátští příbuzní obecně, ale jen ten nejbližší agnát, označovaný jako *agnatus proximus*. Jednalo se o osobu, která byla zůstaviteli v době jeho smrti nejbliže podle stupně příbuzenství. Agnátští nepatřili na rozdíl od první dědické skupiny mezi dědice nutné, proto nabývali dědictví po svém agnátovi až tehdy, vyslovili-li s tím souhlas. Na prvním místě mezi agnáty byli povolávání tzv. *consanguinei*, tedy agnátští sourozenci. Pokud nebylo zůstavitelových sourozenců, tak mohli být nejbližšími agnáty strýcové zůstavitele či jeho synovci⁴⁶. Nejbližší agnátští stejného stupně obdrželi z dědictví po zůstaviteli rovné podíly, jednalo se o případ dělení podle hlav, tedy *in capita*⁴⁷. Z agnátů pohlaví ženského mohla nabýt dědictví po zůstaviteli jen jeho sestra *consanguinea*.

⁴¹ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva. Ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1995, s. 167–168.

⁴² „Omnis hereditas quamvis postea adeatur, tamen cum tempore mores continuatur.“ Paul. *D. 50. 17. 138 pr.*

⁴³ SKŘEJPEK, Michal. *Prameny římského práva*. Praha: LexisNexis CZ, 2004, s. 35.

⁴⁴ „Sui autem heredes existimantur liberi qui in potestate morientis fuerunt, veluti filius filiave, nepos neptisve ex filio, pronepos proneptisve ex nepote filio nato prognatus prognatave“ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius tertius)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 141.

⁴⁵ „Si intestato moritur, cui suus heres nec escit, adgatus proximus familiam habeto.“ SKŘEJPEK, Michal. *Prameny římského práva*. Praha: LexisNexis CZ, 2004, s. 35.

⁴⁶ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: právo majetkové*. Praha: nákladem vlastním, 1935, s. 299-300.

⁴⁷ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. vlast., 1923, s. 467.

Společně se sestrou dědila i matka, pokud byla v době zůstavitelovy smrti jeho agnátkou. Matka totiž byla v právním postavení zůstavitelovy sestry, tzv. *sororis loco*, pokud byla *uxor in manu* jeho otce, tedy pod jeho mocí⁴⁸. Jen nejbližší agnát mohl nabývat dědictví. Nenabyl-li totiž pozůstalost on, na jeho potomky už se dědický nárok nevztahoval⁴⁹. Pokud jde o dědictví po osobě ženského pohlaví, která podle římského práva nemohla mít své vlastní *heredes sui*, bylo na místě aplikovat ihned institut dědického práva nejbližšího agnáta. Po emancipovaném potomku, dědili zase jeho *sui heredes*, a nebylo-li jich, nabyl dědictví rodič, který svého descendenta emancipoval⁵⁰.

Za předpokladu, že by k dědictví bylo povoláno několik osob společně, šlo by o spoludědice, které římské právo označovalo jako tzv. *coheredes*. Pokud se tyto osoby nedohodly na rozdělení dědictví mimosoudně, muselo se konat tzv. *iudicium familiae erciscundae*, jehož cílem bylo úplné zrušení společenského poměru mezi spoludědici. Řízení se zahajovalo žalobou, kterou Zákon XII označoval jako *actio familiae erciscundae*⁵¹.

Pokud by zůstavitel neměl ani žádné své dědice, ani nejbližšího agnáta, kteří by jeho pozůstalost mohli nabýt, bylo na místě aplikovat ustanovení o dědických nárocích třídy třetí, v níž dědil zůstavitelův rod neboli *gens*, stejně jako v předchozí právní úpravě⁵². Dosud se však nepodařilo zjistit, zda dědictví spadlo na rod jako celek, anebo se pozůstalost dělila mezi jednotlivé příslušníky rodu, tedy *gentilles*. *Ius gentilium* bylo odstraněno za Gaia⁵³.

Nenabyl-li dědictví žádný z dědiců uvedených výše, majetek zůstavitele se stal věcí ničí, tedy *res nullius*. Časem se však mohl objevit oprávněný dědic, který měl na pozůstalost ze zákona nárok. Tomuto dědici musel dosavadní držitel pozůstalosti ustoupit. Neobjevil-li se však v zákonné lhůtě, která činila jeden rok, dědic žádný, Zákon XII desek pro tento případ zavedl nový institut dědického vydržení tzv. *usucapio pro herede*, jehož předmětem se pak pozůstalá věc mohla stát. Vydržitel pak nabyl postavení dědice. Vedle majetku, spadajícího do pozůstalosti, na něj přešla i povinnost konat obřady neboli *sacra*⁵⁴, taktéž

⁴⁸ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 530.

⁴⁹ BUCKLAND, William, Warwick. *A Manual of Roman Private Law*. Cambridge: University Press, 1939, s. 227-228.

⁵⁰ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva. Ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1995, s. 167.

⁵¹ „Haec actio familiae erciscundae proficiscitur e lege XII tabularum“ SKŘEJPEK, Michal. *Prameny římského práva*. Praha: LexisNexis CZ s r. o., 2004, s. 37.

⁵² „Si adgnatus nec escit, gentiles familiam habento.“ SKŘEJPEK, Michal. *Prameny římského práva*. Praha: LexisNexis CZ s r. o., 2004, s. 35.

⁵³ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 530-531.

⁵⁴ Blíže k přechodu náboženských povinností na jinou osobu než na dědice DOSTALÍK, Petr. *Quis astrigantur sacris aneb přechod náboženských povinností patris familias na jinou osobu než dědice* In BRTKO, R. (ed). *Římská rodina v sociálních a právních vztazích*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2007, str. 41 - 49.

na něj přešla povinnost uspokojit nároky zůstavitelových věřitelů. Oprávněnému dědici proti vydržiteli příslušela od dob císaře Hadriána, *hereditatis petitio*, kterou mohl uplatňovat svá dědická práva. Nevýhodou institutu dědického vydržení bylo to, že zůstavitelův majetek mohl nyní nabýt někdo, koho zemřelý vůbec neznal, rodinný kult tak brzy zanikl a na zůstavitele se brzy zapomnělo, neboť tu nebyl nikdo, kdo by o jeho památku pečoval⁵⁵.

2.7 Ius praetorium

2.7.1 Úvod

Prétor byl jedním z mnoha římských úředníků neboli magistrátů. Před nástupem do své funkce musel uveřejnit tzv. *edict magistratum*, který obsahoval program činnosti, kterou se v rámci svého působení bude zabývat. Dokument obsahoval především procesní prostředky, v jejichž rámci bylo možné domáhat se hmotněprávních nároků. Tím, že prétor stanovil, které nároky bude uznávat, prakticky vytvářel nové hmotné právo. Činností prétorů se do praxe dostávalo právo označované jako tedy *ius praetorium*, jehož smyslem bylo rozvíjet a upravovat civilní právo tak, aby odpovídalo aktuálním potřebám římské společnosti⁵⁶. Platnost ediktu byla vázána na funkční období jeho vydavatele, tedy na jeden rok. S postupem času se prétorový edikt ustálil a roku 130 za vlády císaře Hadriána, bylo vypracováno jeho konečné znění jako *edictum perpetuum Hadriani*. Chtěl-li by nově nastoupivší prétor v ediktu provést nějaké změny, musel by tak učinit se souhlasem císaře.

2.7.2 Prétor a bonorum possessio

Pravomoci římského prétora byly v oblasti dědického práva asi nejcitelnější ze všech tehdejších právních odvětví. Umožňoval totiž dědicům držbu pozůstalosti, *bonorum possessio*. Pokud jde o samotnou pozůstalost, postupem času se z ní začaly vytrácet mimomajetkové prvky, až nakonec vymizely úplně. *Hereditas* pak byla tvořena toliko zůstavitelovým majetkem, věcnými právy a pohledávkami. Dluhy do zůstavitelovy pozůstalosti nespádaly, ale dědic se po nabytí majetku zemřelého stal jejich ručitelem⁵⁷.

V praxi to probíhalo tak, že po zůstavitelově smrti se osoba, která se důvodně považovala za zůstavitelova právního nástupce, musela obrátit na prétora a požádat ho o udělení držby k zůstavitelovu majetku. Prétor přiznával *bonorum possessio* tomu, kdo o ni požádal a jehož dědický nárok z hlediska civilního práva se mu jevil jako bezvadný,

⁵⁵ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva. Ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1995, s. 167-168.

⁵⁶ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Academia, 1994, s. 99, 220.

⁵⁷ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva. Ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1995, s. 169.

za předpokladu, že mu nestál v cestě žádný civilní dědic, anebo i tehdy, pokud prétor považoval nárok civilního dědice za nespravedlivý. Osoba, jíž byla udělena držba pozůstalosti, byla označována jako tzv. *bonorum possessor*. Neměla však postavení dědice, neboť, jak kdysi pravil Gaius, v pravomoci préтора ustanovovat dědice nebylo⁵⁸. Dědicem se totiž osoba mohla stát pouze na základě zákona, případně normy, která měla sílu zákona. Prétorské edikty takovou mocí nadány nebyly⁵⁹.

Osoba, které prétor udělil pozůstalostní držbu, byla též označována jako tzv. *heredis loco*, neboť měla postavení prakticky s dědicem totožné⁶⁰. Držba se umožňovala interdikttem *Quorum bonorum*. Civilní právo původně neznalo žádnou lhůtu, v níž by se oprávněná osoba, případně skupina osob, měla přihlásit k pozůstalosti. Prétor tak ve svém ediktu stanovil určitý počet dní, v rámci nichž případní dědicové museli tvrdit své dědické nároky⁶¹. Lhůta neboli *credidio* byla stanovena na 100 *dies utiles*, tedy dní, kdy nejen podle práva, tak i fakticky, bylo možné své dědické nároky uplatňovat. Potomci a předkové zůstavitele měli lhůtu delší, roční. Když jedna osoba z určité dědické třídy lhůtu zmeškala, podíl ostatních dědiců ze třídy se zvětšil. Další třída však mohla být povolána až za předpokladu, že se z předchozí třídy ve lhůtě nepřihlásil žádný z dědiců. Vůle dědictví nabyt se projevovala neformálně, nikoli před soudem⁶².

Prétorské právo rozlišovalo dva typy držeb. Věcně podloženou držbu, *bonorum possessio cum re*, a držbu, která věcně podložená nebyla, *bonorum possessio sine re*. Potenciální dědic, kterému náležela držba věcně podložená, se stal i dědicem skutečným. Byla mu poskytnuta ochrana, která mu zajišťovala, že své dědické právo prosadí i vůči dědicům civilním. K tomu, aby se osoba stala dědicem, držba pozůstalosti vůbec zapotřebí nebyla. Bylo dostačující, že jej za dědice považoval zákon nebo závěť. Pokud byla osoba povolána za dědice závětí, o *bonorum possessio* žádat nemusela, dědici povolanému závětí svědčilo civilní právo. *Bonorum possessio sine re* byla rovněž označována jako neúčinná, neboť ten, komu byla takováto držba udělena, ji nakonec nezískal, pokud se objevil někdo, komu svědčilo lepší dědické právo. I kdyby se na pozůstalost vztahoval zůstavitelem pořízený testament, mohli o její držbu žádat ti, které by k dědění povolával zákon, za předpokladu,

⁵⁸ „Praetor heredes facere non potest“ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius tertius)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 146.

⁵⁹ „Per legem enim tantum vel similem iuris constitutionem heredes fiunt.“ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius tertius)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 146.

⁶⁰ BARTOŠEK, Milan. *Škola právníckého myšlení*. Praha: Karolinum, 1991, s. 143.

⁶¹ CVETLER, Jirí. *Právo římské*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1969. 119 s. 114.

⁶² BUCKLAND, William, Warwick. *A Manual of Roman Private Law*. Cambridge: University Press, 1939, s. 234-237.

že by žádný testament pořízen nebyl. Osobám, které o držbu takovéto pozůstalosti žádaly, byla tato prétozem udělena, nicméně se stala neúčinnou, neboť závěť měla před zákonem aplikační přednost. Závětní dědic by pak mohl snadno od držitele pozůstalosti majetek, zůstavitelem zanechaný, získat pro sebe, tedy evinkovat. Rovněž by o *possessio sine re* šlo v případě, kdy by zůstavitel zemřel bez zanechání platné závěti a bylo by tedy na místě aplikovat ustanovení o zákonné dědické posloupnosti, ale vlastní dědic by se spokojil s postavením dědice podle civilního práva a o držbu pozůstalosti by nepožádal. Držbu pozůstalosti by pak opět prétor přidělil tomu, kdo o ni požádal, ale i v tomto případě, by byla neúčinná, neboť ji zákonný dědic mohl opět evinkovat⁶³.

Při své činnosti vycházel prétor z počátku ze zásad civilního práva dědického, proto nejprve nabízel držbu pozůstalosti osobám, které za dědice považovalo platné civilní právo, tedy dědicům legitimním. Postupem času se ukázalo toto řešení jako nepřiliš spravedlivé. Vzhledem k tomu, že prétorské právo stavělo zejména na zásadách spravedlnosti, byla civilní posloupnost činností prétorů postupně doplňována a měněna tak, aby co nejlépe odpovídala potřebám tehdejší římské společnosti. Změny, které přinesla činnost prétorů, měly za následek racionalizaci dědické intestátní posloupnosti. Civilní posloupnost, kterou prétor neměl v pravomoci zrušit, se postupně přetvářela v novou formu zákonné posloupnosti, označovanou jako *bonorum possessio intestati*.

2.7.3 Prétorská posloupnost

Prétor nejprve k držbě pozůstalosti povolával osoby, které přicházely v úvahu podle civilní posloupnosti, tedy *heredes legitimi*. Postupem času se v důsledku jeho činnosti začala vyvíjet nová posloupnost prétorská, která na rozdíl od té civilní upřednostňovala příbuzenské vztahy kognátské, které byly založeny na pokrevním příbuzenství dědiců se zůstavitelem, neboť to prétor považoval za nespravedlivější. Přínos prétorského práva do oblasti dědění lze spatřit nejen v rozšíření okruhu osob, které nabudou dědictví po zůstaviteli, ale také v tom, že osoby dědiců byly systematicky rozříděny do dědických skupin. Podle nich pak byl nabízen majetek okruhu osob, jež do té které třídy náležely. Pokud dědic z třídy předchozí o udělení držby nepožádal nebo z jiného důvodu nemohl dědictví nebýt, byla povolána třída vzdálenější. Dále bylo uznáno, že připadala-li jedna a tatáž osoba jako dědic v úvahu ve více třídách, mohla se o dědictví ucházet pokaždé, když jí prétor držbu nabídl. Tato myšlenka byla odvozena ze Zákona XII desek při jeho interpretaci. Byla

⁶³ „Sed sine re ad eos hereditas pertinet, cum testamento scriptus heres evincere hereditatem possit“ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius tertius)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 147-148.

odůvodněna snahou o omezení bohatství žen. Proto bylo pro tehdejší společnost přínosnější nabízet pozůstalost po jejich zemřelém příbuzném raději několikrát stejným osobám v prvních třech dědických třídách, aby čtvrtá dědická třída, v níž by majetek připadl pozůstalé ženě, mohla být uplatněna až jako krajní možnost⁶⁴. Posloupnost dle prétorského práva se týkala toliko zůstavitelů, kteří byli zrozeni na svobodě⁶⁵.

2.7.4 Dědické třídy

Prétorská intestátní posloupnost čítala celkem čtyři třídy dědiců, z nichž tři první třídy obsahovaly pouze kognátské příbuzné zůstavitele. Princip reprezentace, v němž by potomek, nabyt dědický podíl po svém rodiči, se v rámci tříd neuplatňoval. Z osob, které náležely do výše uvedených dědických tříd, mohl prétor za dědice povolát všechny. Nejprve povolal dědice třídy první, pokud se žádný o držbu pozůstalosti *bonorum possessio* nepřihlásil, bylo na řadě povolát dědice třídy druhé. Proces postupného povolávání jedné dědické třídy po druhé označovalo římské právo jako *successio ordinum*. Ti potenciální dědicové, kteří se v určité době přihlásili o držbu pozůstalosti, byla jim udělena. Případné dědické právo *gentillū* již bylo plně opomenuto⁶⁶. Rozšíření počtu dědických tříd bylo odůvodňováno záměrem, aby žádná osoba nezemřela bez svého nástupce⁶⁷.

První třída prétorské intestátní posloupnosti byla označována jako *Unde liberi*. Náleželi sem potomci zůstavitele, kteří byli *sui heredes* podle civilního práva, taktéž i *descendenti*, kteří již z původní agnátské rodiny vystoupili, tedy i emancipáti. *Sui heredes* byla nově dána možnost dědictví se vzdát, tzv. *beneficium abstinendi*⁶⁸. Zařazení emancipovaných dětí zůstavitele do dědické třídy společně s dětmi, které v době jeho smrti ještě stále náležely pod jeho otcovskou moc, představuje jednu z nejvýznamnějších změn, které činnost prétorů do právní úpravy dědického práva přinesla. Postavení emancipovaných potomků a *sui heredes* však nebylo zcela rovnocenné. Lišilo se v tom, že vlastní dědicové nabývali pozůstalost již okamžikem smrti svého otce, kdežto emancipovaní potomci museli o tuto pozůstalost teprve požádat⁶⁹. Původně byly děti emancipovaného syna z *bonorum*

⁶⁴ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: právo majetkové*. Praha: nákladem vlastním, 1935, s. 300-303.

⁶⁵ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 531.

⁶⁶ BUCKLAND, William, Warwick. *A Manual of Roman Private Law*. Cambridge: University Press, 1939, s. 229-230.

⁶⁷ „Ne quis sine successore moriatur“ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius tertius)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 147.

⁶⁸ CVETLER, Jiří. *Právo římské*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1969. 119 s. 113.

⁶⁹ BARTOŠEK, Milan. *Škola právního myšlení*. Praha: Karolinum, 1991, s. 148.

possessio unde liberi vyloučeny. Ke změně došlo až vydáním Juniánova ediktu. Dědický podíl, který by připadl emancipovanému synovi zůstavitele, ze předpokladu, že by byl v době jeho smrti stále pod otcovskou mocí, připadl z jedné poloviny jemu a z druhé poloviny jeho dětem⁷⁰.

Snaha o co nejspravedlivější úpravu dědických nároků se projevila též v zařazení dítěte, které bylo sice adoptováno jinou rodinou, avšak otec této rodiny jej emancipoval a tím i vyloučil z dědického práva po sobě samém, do dědické posloupnosti po jeho původním *pateru familias*. Bylo tomu tak proto, že v nové rodině toho dítě dědické právo emancipací ztratilo. Aby nezůstalo nezaopatřeno, bylo opět navraceno do dědické posloupnosti ve své dřívější rodině⁷¹. Po zůstaviteli však již logicky nedělili descendent, kteří byli adoptováni, a v době smrti svého původního otce byly členy cizí agnátské rodiny. První dědická třída připadala v úvahu pouze po muži, protože *liberi* po ženě za účinnosti této právní úpravy stále ještě dědit nemohly.

Druhou třídu prétorské právo označilo jako *Unde legitimi* a náleželi do ní tzv. legitimní dědicové, tedy všichni, kteří by přicházeli v úvahu podle civilního práva dědického. Jmenovitě šlo o *sui heredes* a *proxima agnata*. Třetí třída *Unde proximi cognati* zahrnovala pokrevní příbuzné zůstavitele až do šestého stupně a ze sedmého pak jen ty, jejich vztah se zůstavitelem odpovídal vztahu bratrance a sestřenice, tedy *sobrino et sobrina natus et nata*. Příbuzní stejného stupně se o pozůstalost dělili *in capita*. Z agnátských příbuzných, kteří byli zároveň zůstavitelovými kognáty, byli opět povoláváni *sui heredes* a *proximus agnatus*. Vlastní dědicové byli v prétorské intestátní posloupnosti v této třídě povolávání již potřetí, nejbližší agnát podruhé. Teprve poprvé jsou v této třídě povolávání kognáty, kteří v době zůstavitelovy smrti již do jeho agnátské famílie nenáleželi. Jednalo se o jeho potomky, kteří byli adoptováni do jiné rodiny a z této rodiny nebyli do okamžiku smrti zůstavitele vyloučeni. Rovněž sem spadaly děti takto adoptovaných. Dále v této třídě prétor povolával děti zůstavitelky, ať už šlo o děti manželské či nemanželské, a osoby příbuzné se zůstavitelem prostřednictvím jeho matky.

Postupné povolávání dědiců po stupních v rámci jedné třídy se s určitostí uplatňovalo právě v této třetí třídě prétorské posloupnosti. Existují však domněnky, že jev označovaný jako *successio graduum* se mohl aplikovat i ve druhé třídě *unde legitimi*. Pokud by totiž *proximus agnatus* nenabyl *bonorum possessionis*, teoreticky by mohli být povolávání další

⁷⁰ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 531-532.

⁷¹ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: právo majetkové*. Praha: nákladem vlastním, 1935, s. 301-302.

nejbližší následující agnāti. Nicméně, tento názor je spíše menšinový. V rámci druhé dědické třídy *unde legitimi* byla s největší pravděpodobností povolávána jako *agnatus proximus* pouze jedna jediná osoba. Na vzdálenější agnátské příbuzné se pak vztahovala spíše až třetí třída, *unde proximi cognati*, pokud byli tito současně i pokrevními příbuznými zemřelého⁷².

Čtvrtá a tedy poslední dědická třída prétorské posloupnosti byla nazvána *unde vir et uxor*. Zde byl za dědice povolán pozůstalý manžel či manželka, kteří žili se zůstavitelem v řádném manželství, *matrimonium iustum*. Manželka, která se nacházela v manželské moci svého muže, tedy *uxor in manu*, byla v této třídě povolána již potřetí. Nejprve jako dědic vlastní ve třídě první, poté jako legitimní dědic ve třídě druhé a nakonec ve třídě čtvrté jakožto manželka zůstavitele⁷³.

Ani tato římskoprávní úprava, ač na první pohled velmi kvalitní a systematická nezůstala ve své původní podobě. Za principátu i za dominátu došlo ke změnám nejprve ve formě *senatus konsult*, později ve formě císařských konstitucí.

2.8 Císařské zákonodárství

Změna státní formy byla zanedlouho následována změnami v právu dědickém. Za principátu začaly hrát roli tzv. *senatus consulta*, která Gaius ve svých *Institutiones* definoval jako to, co senát přikazuje nebo stanoví⁷⁴. Nejprve byl jejich charakter pouze doporučující, nicméně praxe je považovala za závazné, navzdory tomu, že tyto návrhy nebyly schváleny lidovými shromážděními, jako klasické zákony⁷⁵.

2.8.1 Senatus consulta

Senatus Consultum Tertullianum, z doby císaře Hadriána, zavedlo posloupnost matky po manželských i nemanželských dětech. Toto právo bylo označováno jako *ius liberorum* neboli právo dětí a náleželo matce, která porodila již tři děti, anebo propuštěnce, která dala život dětem čtyřem. Do té doby nemohla matka po smrti dítěte nabývat jím zanechaný majetek, ledaže by toto dítě mělo o svém majetku pořízenou závěť. Matka svých dětí se tak stala *heres legitima* a měla tak nově přednost před jeho některými agnátskými příbuznými. Dědický nárok matky se však neuplatnil bez dalšího, ale závisel na tom, zda

⁷² HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 532.

⁷³ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 271–274.

⁷⁴ „Senatusconsultum est quod senatus iubet atque constituit“ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius primus)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 32.

⁷⁵ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva. Ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1995, s. 250.

po zůstaviteli nemohly dědit jeho děti či vlastní otec nebo bratr, který měl s dítětem stejného otce⁷⁶. Pokud byla v době smrti zůstavitele naživu ještě jeho sestra, dědila tato společně s matkou. Každá z celkové hodnoty obdržela polovinu. Pokud bylo sester více, dostaly polovinu dědictví dohromady, dědily-li společně s matkou zůstavitele. Za vlády císaře Justiniána pak mohla být zůstavitelova matka povolána k dědictví zároveň s jeho bratry⁷⁷.

*Senatus Consultum Orfitiano*⁷⁸ z roku 178 n. l., které bylo vydáno za vlády císařů Marca a Commoda, zavedlo posloupnost opačnou, tedy dětí po matce. Děti zůstavitelky, nebylo rozhodné, zda byly manželského či nemanželského původu, měly nyní právo na dědictví po své matce přede všemi agnáty. Děti mohly díky této právní úpravě již dědit po předcích své matky, tedy svých prarodičích a praprarodičích. Kognátští sourozenci nyní dědili po sobě navzájem. Výše uvedení byli povoláváni jako legitimní dědicové ve druhé třídě prétorské posloupnosti.

Císař Anastasius pak počátkem 6. století n. l. uzákonil, že emancipovaní bratři a sestry od stejného otce by měli dědit společně s agnáty a měli by dostat třetinu toho, co by jim dle zákona příslušelo, kdyby k emancipaci nedošlo. Dědické nároky pak byly vztaženy i na potomky těchto sourozenců, tedy synovce a neteře zůstavitele⁷⁹. Později začal zákon rozlišovat mezi sourozenci polorodými a plnorodými. Polorodí sourozenci, kteří měli se zůstavitelem společného otce, byli označováni jako *consanguinei*. Sourozence, kteří pocházeli ze společné matky, právo označovalo jako *uteriny*⁸⁰. V dědickém právu měli přednosti ti plnorodí⁸¹.

2.8.2 Constitutiones

Za období, kdy římské císařství bylo nazýváno dominátem, byly vydávány normy, tzv. *constitutiones*, které římscí vládci vydávali nikoli prostřednictvím senátu, nýbrž přímo. Tyto pak byly shromažďovány a vydávány v kodexech. Gaius ve svých *Institutiones* definoval konstituce jako to, co stanoví císař dekretem nebo ediktem nebo dopisem⁸².

⁷⁶ DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2009, s. 131.

⁷⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 533.

⁷⁸ Blíže k uvedeným *senatus consultum* VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. vlast., 1923, s. 469.

⁷⁹ BUCKLAND, William, Warwick. *A manual of Roman Private Law*. Cambridge: University Press, 1939, s. 231.

⁸⁰ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. vlast., 1923, s. 61.

⁸¹ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva. Ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1995, s. 177.

⁸² „Constitutio principis est, quod imperator decreto vel edicto vel epistula constituit“ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius primus)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 32.

Na rozdíl od *senatus konzult* nikdo nepochyboval o jejich síle zákona, neboť byly vydávány přímo samotným císařem, jakožto nositelem nejvyšší moci ve státě.

Bezpochyby nejvýznamnější sbírkou konstitucí z doby římského císařství, byl zákoník císaře Justiniána, označovaný jako *Corpus iuris civilis*, jehož ustanovení se stala základem pro téměř celou evropskou právní kulturu. Latinsky psaný *Corpus* se skládal ze čtyř částí: souboru vybraných císařských konstitucí *Codexu*, *Digest*, jež představovala rozsáhlý soubor právních spisů, v němž byla obsažena řešení případů, kterými se civilní a honorární právo v průběhu dějin muselo potýkat, dále *Institutiones*, které měly sloužit jako pomůcka pro studium práv, jež byla inspirována Institucemi mnou již několikrát citovaného Gaia a nakonec z *Novellae*, obsahujícími Justiniánovy reformy. Tato významná právní památka Východořímské říše byla sestavena mezi léty 528 až 534 našeho letopočtu. Vznikla v období, kdy rozkvět průmyslu a obchodu doprovázel zvyšování úrovně právní vědy. Dílo bylo výsledkem snahy ctižádostivého císaře Justiniána, který usiloval o obnovení římského impéria a o vytvoření právního řádu, který by zajistil stabilitu po dlouhá staletí⁸³. Cílem bylo vytvořit dílo, které bude svou praktičností dominovat nad ostatními, a které, ač inspirováno díly právníků již dávno zesnulých, bude umně reagovat na potřeby současné společnosti a posléze i sloužit generacím budoucím⁸⁴.

Římské dědické právo si za vlády císaře Justiniána prošlo řadou radikálních změn, obsažených především v tzv. justiniánské novele č. 118 z roku 543, která byla následně pozměněna novelou č. 127. Kognátské příbuzenství naprosto jednoznačně vytlačilo příbuzenské vztahy agnátské. Odpadly protiklady mezi posloupností civilní a prétorskou a byla zavedena posloupnost nová. Poprvé v římských dějinách přestalo být rozlišováno, zda byl zůstavitelem muž či žena. Pohlaví ani původ dědiců nebyl z hlediska práva taktéž relevantní⁸⁵.

Za vlády císaře Justiniána bylo dětem, které se narodily konkubíně, tedy *liberi naturales*, přiznáno právo na jednu šestinu dědictví po svém skutečném otci, pokud žily společně s ním v jeho domě, pokud by jejich otec neměl v době své smrti ani manželku ani žádné své legitimní potomky. Z této jedné šestiny musely děti přenechat své matce tzv. *partem virilem*, tedy povinný podíl⁸⁶. S účinností *Corpus iuris civilis* vymizelo *ius liberorum*, matka měla nyní nárok na povinný podíl, pokud dědila společně

⁸³ CVETLER, Jiří. *Právo římské*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1969. 119 s. 33.

⁸⁴ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Academia, 1994, s. 79-80.

⁸⁵ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. Vlast., 1923, s. 470.

⁸⁶ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 534.

se zůstavitelovými bratry. Rovněž bylo zavedeno, pravidlo, že odmítl-li by nejbližší agnát dědictví nabýt, další agnátský příbuzný by mohl začít uplatňovat svůj dědický nárok. Navíc Justinián přiznal dědické právo více ženským agnátským příbuzným zůstavitele, nikoli jen jeho sestřím, jak tomu bylo za předchozích právních úprav⁸⁷. Bezpochyby největší změnou však bylo zavedení úplně nové, zákonné posloupnosti, která nahradila posloupnost prétorskou.

2.8.3 Justiniánská posloupnost

Dědicové v justiniánské posloupnosti byli rozděleni, jako v předchozí posloupnosti prétorské, do čtyř tříd⁸⁸. I zde měli přednost bližší příbuzní zůstavitele před těmi vzdálenějšími. Byl zde opět uplatňován princip sukcesivní delace. V případě, že dědictví po zůstaviteli nenabyl nikdo z dědiců zůstaviteli bližších v rámci jedné dědické třídy, povolávali se dědicové z téže třídy vzdálenější. Jednalo se o princip nazvaný *successio graduum*. Teprve tehdy, odpadli-li všichni dědicové třídy dřívější, povolávala se třída následná a uplatnil se princip *successio ordinum*⁸⁹.

Ve třídě první dědili taktéž potomci neboli *descendenti* zůstavitele s tím, že rozhodujícím pro založení dědického nároku v této třídě byl pouze pokrevní svazek dítěte se zůstavitelem. Nebylo tedy relevantní, zda v okamžiku zůstavitelovy smrti byly tyto děti přímo podrobeny jeho moci, či byly v moci otce jiného. Mohly být taktéž osobami *sui iuris*. Nově nebylo rozhodné, zda jejich příbuzenství se zůstavitelem zprostředkoval muž či žena. Děti adoptované byly již za této právní úpravy postaveny na roveň potomkům pokrevním. *Descendenti* zůstavitele dědili na prvním místě rovněž i za předpokladu, že byl jejich otec jakožto zůstavitel stále pod mocí svého *pater familias*. V tomto případě by zůstavitelovu otci k této pozůstalosti náleželo poživací právo. Pokud by pod *patria potestas* zůstavitele spadali i jeho potomci, náleželo by otci rodiny vedle právo poživacího i právo na správu pozůstalosti. Potomci příbuzensky bližší zůstaviteli, tedy jeho synové či dcery, vylučovali z dědického nástupnictví své potomky, zůstavitelovy vnuky či vnučky. Mezi bezprostředními potomky se dědictví dělilo podle hlav, tedy rovným dílem. *Descendenti* vzdálenější se pak rovným

⁸⁷ BUCKLAND, William, Warwick. *A Manual of Roman Private Law*. Cambridge: University Press, 1939, s. 231.

⁸⁸ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. vlast., 1923, s. 471.

⁸⁹ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 536-537.

dílem dělili o podíl jejich zemřelého předka, který zprostředkoval jejich příbuzenství se zůstavitelem⁹⁰.

Ve třídě druhé dědili předkové neboli ascendentí zůstavitele a jeho plnorodí sourozenci, tedy sourozenci, kteří měli se zůstavitelem společně oba rodiče, a jejich děti, za předpokladu, že zůstavitelovi sourozenci nebyli v okamžiku jeho smrti již naživu. I zde měl přednost bližší stupeň příbuzenství před vzdálenějším. V praxi mohlo nastat několik případů, jak mohla být pozůstalost při aplikaci ustanovení o druhé dědické třídě rozdělena. Pokud zůstavitel neměl žádné sourozence, dědictví by připadlo pouze jeho ascendentům. Pozůstalost by se rozdělila na dva shodné díly s tím, že polovina by připadla předkům ze strany otcovské, a druhá polovina předkům ze strany mateřské. Jednalo by se o případ rozdělení dědictví podle linií, tzv. *divisio in lineas*. Pokud by však dědictví mohla nabýt pouze jedna strana, dělil by se majetek mezi osoby, které k ní náležely, podle hlav, tedy *in capita*. Za předpokladu, že by v úvahu jako dědicové připadali pouze sourozenci zůstavitele, dělili by se o pozůstalost *in capita*, rovným dílem. Zůstavitelovi synovci a neteře by dědili pouze tehdy, kdyby dědictví nenabyli sourozenci zůstavitele. Novelou 127 však bylo zavedeno jejich dědické právo vedle ascendentů a sourozenců, s tím, že jim připadl ten podíl, který by zdědil jejich rodič, který je předemřel.

Třetí třída Justiniánovy posloupnosti přiznávala dědické právo polorodým sourozencům zůstavitele, tedy těm, kteří měli se svým sourozencem společného právě jednoho rodiče. Nenabyli-li podíl některý z polorodých sourozenců zůstavitele, nabyli část dědictví, která by připadla na jejich předka, jeho děti. Čtvrtá třída pak zahrnovala všechny ostatní kognátské příbuzné bez ohledu na stupeň jejich příbuzenství se zůstavitelem. Vždy se ale povolávali příbuzní nejbližšího shodného stupně. Dědictví se mezi ně dělilo podle hlav. Nemohli-li získat pozůstalost příbuzní bližšího stupně, povolávali se příbuzní stupně vzdálenějšího. Zde už jejich polorodost či plnorodost roli nehrála⁹¹.

Doménou justiniánského práva bylo upřednostňovat pokrevní příbuzenské vztahy. Toto pojetí do značné míry diskriminovalo vdovu po zůstaviteli, neboť byl pozůstalý manžel k dědění povoláván na posledním místě až tehdy, nebyli-li žádní kognátští příbuzní, kterým by zůstavitelem zanechaný majetek mohl připadnout. Z tohoto důvodu byla přijata zvláštní úprava, která přiznávala vdově, jež nebyla dostatečně hmotně zajištěna, nárok na určitou část

⁹⁰ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 274-275.

⁹¹ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 535-537.

majetku zemřelého manžela, bez ohledu na ostatní zůstavitelovy dědice⁹². Zůstavitelova vdova měla na část pozůstalosti nárok pouze za předpokladu, že žila se svým manželem v době jeho smrti, a byla bez prostředků, tedy bez věna či prostředků na své vlastní živobytí. Dědický nárok nemajetné vdovy nevyklučoval z nabytí pozůstalosti jiné dědice, nýbrž se uplatňoval vedle nich. Vdova bez prostředků z pozůstalosti po své majetném manželů obdržela vždy jednu čtvrtinu dědictví, která však nikdy nesměla přesáhnout sto liber zlata. Pokud by vdova byla povolána k dědictví společně s dětmi zůstavitele a jejich počet by převýšil číslo tři, měla by zákonný nárok pouze na poměrný podíl. Tato právní úprava byla odůvodněna ochranou potomků zemřelého, neboť by tito potomci, pokud by jejich počet převýšil číslo tři, měli menší podíly než zůstavitelova vdova. Pokud by zůstavitelovi potomci byli současně i dětmi jeho vdovy, obdržela by jejich matka k výše zmíněnému podílu pouze právo poživací, právo vlastnické by připadlo zůstavitelovým dětem. Vdova se po nabytí podílu z manželovy pozůstalosti nedostávala do postavení jeho dědice. Její právo odpovídalo pouze zákonnému odkazu, nikoli právu dědickému⁹³.

2.9 Posloupnost po propuštěnci

2.9.1 Otroci

Římské právo rozeznávalo dvě kategorie lidí, svobodné a otroky. Ti, kteří se svobodnými stali až po narození tím, že je jejich pán propustil z otroctví, se označovali jako propuštěnci. Samotná kategorie propuštěnců se pak ještě dále členila podle toho, zda propuštěním nabývali římského občanství či nikoli.

Otroci neboli *servi*, ač se na první pohled možná vůbec nelišili od ostatních římských občanů, vyjadřovali se jako oni, hovořili stejným jazykem jako oni, osvojili si stejné návyky jako oni, byli jako oni lidskými bytostmi, ale nebyli považováni za osoby ve smyslu římského práva, neboť neměli způsobilost k právům a povinnostem⁹⁴. V právním smyslu byli pouze věcmi. Ale byli jedinou věcí, která byla současně i lidskou bytostí⁹⁵. Otroek, společně s ostatními věcmi v římské domácnosti a majetkem, tvořil soubor věcí, který náležel k římskému domu a byl podroben suverénní moci *patera familias*, jakožto hlavy římské rodiny. Pán jako výhradní majitel otroka s ním mohl libovolně nakládat, týrat ho a taktéž

⁹² KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 275.

⁹³ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 536.

⁹⁴ BUCKLAND, William, Warwick. *A Manual of Roman Private Law*. Cambridge: University Press, 1939, s. 34.

⁹⁵ BUCKLAND, William, Warwick. *The Roman Law of Slavery*. Cambridge: University Press, 1908, s. 3.

i zabít. Osoby, které se narodily z pánovy otrokyně, byly otroky již od svého narození⁹⁶. Zvláštností římského práva bylo i to, že se mohl člověk narodit jako svobodný římský občan a do otroctví se dostat až v průběhu svého života a to dokonce i z vlastní vůle. Bylo to možné tak, že se osoba starší 20 let nechala prodat do otroctví, aby se podílela na ceně věci, kterou si chtěla pořídit a neměla na ni dostatečné finanční prostředky. Podle *ius gentium* se pak otroky stali ti, kteří se dostali do nepřátelského zajetí⁹⁷.

Otrok, jakožto osoba nezpůsobilá k právům, spadající pod *patria potestas* otce rodiny, byl společně s ostatními členy římské rodiny personou *alieni iuris*. Pokud tedy nabýval nějaký majetek, jeho vlastníkem se nestal on, nýbrž jeho pán. Kdyby např. zůstavitel v závěti obmyslel otroka, získaný majetek by nenabyl tento otrok, nýbrž jeho *pater familias*⁹⁸. V Digestech mě zaujal zvláštní případ, kdy patrona odkázala v závěti dům svým třem otrokům, které zároveň tímto testamentem propustila⁹⁹. Dva z těchto tří otroků zemřeli ještě před patronkou samotnou. Po smrti patronky vyvstala otázka, jakou část domu její jediný žijící propuštěnec obdrží. Dostal pouze *pars virilis*, tedy poměrnou část ve výši jedné třetiny, která by mu připadla, kdyby dědil spolu s ostatními dvěma otroky. Podíly zemřelých otroků mu k jeho podílu nepřirostly. Akrescence se zde neuplatnila proto, že vůlí patronky bylo přidělit každému ze tří otroků pouze třetinu svého domu. Její smrt na tom nic nezměnila. *Ius adcrescendi* by se dalo aplikovat jen tehdy, pokud by patronka, každému z propuštěnců odkázala celý dům a každý jednotlivý otrok by byl omezen tímž právem dalšího z propuštěnců¹⁰⁰.

Absence majetkové způsobilosti u otroků neznamenal, že by tito nemohli nakládat vůbec s žádným majetkem. Pán totiž mohl otrokům věnovat část svého majetku, se kterým by mohli s jeho souhlasem disponovat. Tento majetek byl označován jako *peculium*.¹⁰¹

Tehdejší platné římské právo dávalo otrokům několik možností, jak se z pánovy moci, alespoň teoreticky vymanit. Pouze některým z nich byly však přiznány plné účinky, tzn., že vedle nabyté svobody otrok získal zároveň i římské občanství. Propuštění otroka

⁹⁶ CVETLER, Jiří. *Právo římské*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1969. 119 s. 53.

⁹⁷ „Servi autem in dominium nostrum rediguntur aut iure civili aut gentium: iure civili, si quis se maior viginti annis ad pretium participandum venire passus est. Iure gentium servi nostri sunt, qui ab hostibus capiuntur aut qui ex ancillis nostris nascuntur.“ *D.1.5.5.1*

⁹⁸ BARTOŠEK, Milan. *Škola právního myšlení*. Praha: Karolinum, 1991, s. 150.

⁹⁹ „...Respondit ad eum, qui ex vernis superesset, secundum ea quae proponerentur virilem partem pertinere“ *D. 32. 38. 2*

¹⁰⁰ „In testamentis plenius voluntates testantium interpretamur.“ *D. 50. 17. 12.*

¹⁰¹ „Peculium est quod servus domini permissu separatur a rationibus dominicis habet, deducto inde si quit domino debetur.“ Ulpianus *D. 15. 1. 5. 4*

na svobodu bylo v římském právu označováno jako tzv. *manumissio*¹⁰². Jednotlivým způsobům propouštění otroků na svobodu se bohužel nemohu z kapacitních důvodů mé diplomové práce blíže věnovat¹⁰³.

2.9.2 Zákonná posloupnost po propuštění

Propuštěnec jakožto zůstavitel mohl stejně jako klasický římský občan o svém majetku pro případ smrti pořídit závěť, zákonná posloupnost byla i zde chápána pouze jako řešení podpůrné¹⁰⁴. V případě, že nechtěl, aby po něm dědil jeho patron, v testamentu jednoduše obmyslel někoho jiného a patrona tak vyloučil¹⁰⁵. Podle Zákona XII desek připadali po propuštění v úvahu tři třídy dědiců. V první skupině dědili libertinovi *heredes sui*, kam spadaly jeho děti, ve druhé třídě jeho patron a v poslední třídě pak patronovi potomci. Dědictví po *libertě*, tedy propuštěné otrokyni, která navíc jako žena mít *heredes sui* nemohla, nabýval hned její patron. Pokud nebylo žádné osoby, která by nad *libertou* vykonávala *ius patronatus*, připadla její pozůstalost *gentillium* patrona.

Tvrdość zákona, která spočívala v tom, že za určitých okolností patron propuštěnce z jeho majetku vůbec nic nezískal, byla odstraněna přetorským ediktem, který rovněž zavedl novou podobu dědicke intestátní posloupnosti. Posloupnost po propuštění čítala celkem sedm tříd¹⁰⁶, v nichž mohli být po propuštění dědicové povolávání. V první třídě, jako i v klasické přetorske posloupnosti, dědily propuštěncovy děti neboli *liberi*. Pokud by jako dědicové připadali v úvahu pouze jeho emancipovaní či adoptovaní potomci, mohl by *patronus*, případně jeho mužští agnátští potomci, uplatňovat svůj nárok na polovinu *libertinovy* pozůstalosti. Ve druhé třídě pak nabývaly dědictví také osoby povolané civilním právem, tedy propuštěncovi *legitimi* a třetí třída povolává jeho *proximi cognati*. První tři třídy přetorske intestátní posloupnosti po běžném římském občanu a po propuštění se prakticky nelišily, rozdílná právní úprava se začínala projevovat až ve třídě čtvrté, kde byla k dědictví povolávána patronova rodina, tedy *familia patroni*. Pátá třída pak dědictví nabízela patronovi patrona, pokud byl propuštěncův patron rovněž propuštěncem. Šestá třída povolávala, stejně

¹⁰² CVETLER, Jiří. *Právo římské*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1969. 119 s. 53.

¹⁰³ K jednotlivým způsobům propouštění otroků na svobodu blíže GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius primus)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 34-41.

¹⁰⁴ BUCKLAND, William, Warwick. *A manual of Roman Private Law*. Cambridge: University Press, 1939, s. 233-234.

¹⁰⁵ „Olim itaque licebat liberto patronum suum inpune testamento praeterire“ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius tertius)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 148.

¹⁰⁶ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. vlast., 1923, s. 475.

jako poslední třída prětorské posloupnosti, *vir et uxor*, tedy zůstavitelova manželka. A konečně poslední, sedmá třída pak tzv. *cognati manumissionis*, pokrevní příbuzné patrona¹⁰⁷.

Změnu zaznamenala intestátní posloupnost po propuštění s účinností *lex Papia Poppea*¹⁰⁸, jímž byla rozšířena práva plynoucí z patronátu i na osoby ženského pohlaví. Tento zákon rovněž zavedl právo na povinný podíl patrona z majetku propuštěnce, za předpokladu, že převýšil hodnotu sto tisíc sesterciů, a tento *libertin* měl méně než tři děti. Pokud propuštěnec po sobě zanechal jen jednoho potomka, patron měl nárok na polovinu jeho majetku. Pokud *libertinus* zanechal děti dvě, patron si mohl nárokovat pouze jednu třetinu pozůstalosti. Zanechal-li však alespoň tři děti, patronovi zákon žádné nároky k majetku jeho bývalého otroka již nedával¹⁰⁹.

Za vlády císaře Justiniána doznala posloupnost po propuštění zcela novou podobu. Justiniánská posloupnost čítala pouze čtyři dědické třídy. V první dědili vlastní potomci *libertina*, adoptovaní nikoli. Druhá třída nabízela dědictví patronovi a patroně. Nenabýly-li dědictví osoby ze třídy druhé, nastupovala třída třetí a zde patronovy děti. Z dětí zde nedědily ty, které byly do rodiny přijaty adopcí, ale dědické nároky se vztahovaly na potomky, kteří byli dáni v adopci jiné rodině. Čtvrtá třída přiznávala nároky kognátským příbuzným patrona až do 5. stupně příbuzenství včetně¹¹⁰.

Podle jiných zdrojů bylo přiznáno dědické právo po propuštění patronovi či patroně, pokud ne jim, tak jejich dětem, a pokud ani těmto ne, připadali v úvahu patronovi kognátské příbuzní. Všechny tyto skupiny osob byly upraveny v rámci třídy druhé. Ve třetí dědické třídě pak dědili poboční příbuzní propuštěnce a ve třídě čtvrté *unde vir et uxor* pak jeho manžel. Právní úprava uvedená výše se vztahovala pouze na libertiny, kteří se po svém propuštění stali římskými občany¹¹¹.

2.9.3 Latinové a jejich pozůstalost

Propuštěnec, který se po *manumissi* nestal římským občanem, se nazýval *latinus iunianus*. Přídomek *iunianus* získal proto, že mu byla udělena svoboda na základě zákona Iuniova. Jeho postavení se ve srovnání s klasickým propuštěncem výrazně lišilo. Tento bývalý

¹⁰⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 537.

¹⁰⁸ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. vlast., 1923, s. 475.

¹⁰⁹ „Si tres heredes relinquat, repellitur patronus.“ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius tertius)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 149 – 150.

¹¹⁰ BUCKLAND, William, Warwick. *A Manual of Roman Private Law*. Cambridge: University Press, 1939, s. 233.

¹¹¹ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 537.

otrok nemohl testamentem nabývat žádný majetek. Nebyl nadán ani testamentární způsobilostí, nemohl tedy o svém majetku pořizovat závět¹¹². Nabývání pozůstalosti po těchto osobách upravoval *Lex Iunius*. Na pozůstalost po latinech se podle jeho ustanovení hledělo tak, jako by zůstavitel zemřel ještě jako otrok. Jména jimi zanechané se označovalo jako otrocké *peculium*. Po latinově smrti připadlo vlastníku otroka, a jeho dědicům.

Taktéž i dědické nároky na pozůstalost zanechanou klasickým propuštěncem a *peculium* zanechané latinem, se v mnohém různily. Pokud po *libertinovi* nedědil jeho pán, připadla pozůstalost jeho synovi, případně vnukovi či pravnukovi, nikoliv však cizím dědicům. Kdežto majetek zanechaný latinem cizím dědicům připadnout mohl. Pokud měl propuštěnec více vlastníků, připadala jeho pozůstalost všem rovným dílem. U latinů se pánové otroka dělili podle poměru vlastnických podílů, které k němu za života měli. Pokud jde o posloupanost po propuštěnci, byl-li tento za svého života ve vlastnictví více patronů a jeden z nich ostatní předemřel, dědické právo žijících patronů vylučovalo dědická práva synů zemřelého patrona. Stejně tak syn patrona vylučoval z dědického nástupnictví patronovy vnuky. U latinů to bylo opět odlišné. Byl-li totiž otrok ve vlastnictví více pánů a jeden z nich zemřel před ním, dědili žijící patroni společně s dědici patrona zemřelého, kteří se dělili o podíl jejich předka. Pokud šlo o propuštěnce, který za života náležel více vlastníků a všichni jej předemřeli, pozůstalost po propuštěnci se pak dělila rovným dílem mezi potomky všech spoluvlastníků, bez ohledu na to, který potomek patřil kterému patronovi. Pokud šlo o latiny, potomci předemřelých pánů, se dělili pouze o podíl, který by připadl jejich otci, kdyby se nápadu dědictví po svém otroku dožil. Pokud byli naživu oba patroni a jeden z nich dědictví po propuštěnci z nějakého důvodu odmítl, celá pozůstalost pak připadla druhému z patronů. Pokud patron odmítl pozůstalost po latinovi, připadl jeho podíl státu, jakožto odúmrt¹¹³. S přijetím pozůstalosti po *libertinovi* musel případný dědic vyslovit souhlas. Spolu s přechodem majetku na něj přešla i odpovědnost za zůstavitelovy dluhy. S přijetím majetku po latinovi se souhlas nevyslovoval, majetek okamžikem smrti přešel na patrona. Za latinovy dluhy patron neodpovídal.

¹¹² „Non tamen illis permittit lex Iunia vel ipsis testamentum facere, vel ex testamento alieno capere.“ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius primus)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 35.

¹¹³ „Bona autem Latini pro parte deficientis patroni caduca fiunt et ad populum pertinent.“ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius tertius)*. Brno: Doplněk, 1999, s. 153-155.

Všechna ustanovení ohledně nabývání dědictví po latinech se stala obsoletními ve chvíli, kdy císař Justinian zakázal latiny, neboť dle jeho názoru nikdy nehráli významnou roli z hlediska římského práva Východořímské říše¹¹⁴.

3. Obecný občanský zákoník

Zákon č. 946/1811, obecný občanský zákoník, *Allgemeine burgerliche Gesetzbuch*, ze dne 1. června 1811, upravoval intestátní dědickou posloupnost v dílu druhém, oddílu prvním, hlavě třinácté, v §727 až §760¹¹⁵.

Tato rakouská právní úprava se uplatňovala na našem území, neboť byly naše země součástí Rakouska – Uherska, k jehož rozpadu došlo až po první světové válce. Krátce po vzniku samostatné Československé republiky byl tento zákon převzat tzv. recepčním zákonem, tedy zákonem č. 11/1918 Sb. do právního řádu nově vzniklé republiky. V průběhu jeho platnosti byl tento kodex pouze několikrát novelizován. Obecný občanský zákoník byl až za několik desetiletí po vzniku samostatné Československé republiky nahrazen zákonem č. 141/1950 Sb., občanský zákoník¹¹⁶.

3.1 Původní úprava intestátní posloupnosti

3.1.1 Delační důvody

Tento zákoník, stejně všechny ostatní před ním a vlastně i po něm, kladl na první místo zůstavitelovu vůli, kterou měl projevit již za svého života sepsáním buď testamentu jakožto jednostranného právního úkonu nebo dědické smlouvy jakožto úkonu dvoustranného. Pokud tedy přechod zůstavitelova majetku nebyl upraven speciálně, testamentem nebo dědickou smlouvou, aplikoval se zákon, jakožto řešení podpůrné¹¹⁷. První dva delační důvody se objevovaly již od počátku dějin, dědická smlouva, uzavíraná mezi manžely, byla zavedena až tímto kodexem kvůli postupnému významu manželství.

Zákonná posloupnost se aplikovala až za předpokladu, že zůstavitel za života o svém majetku nerozhodl výše uvedenými způsoby nebo by se závěť či dědická smlouva nevztahovaly na všechny zůstavitelem zanechaný majetek. Taktéž by se zákon aplikoval v případě, že by posloupnost určená závětí byla omezena lhůtou, podmínkou či tzv. výminkou

¹¹⁴ BUCKLAND, William, Warwick. *A Manual of Roman Private Law*. Cambridge: University Press, 1939, s. 234.

¹¹⁵ zákon č. 946/1811 ř. z., obecný občanský zákoník, v původním znění.

¹¹⁶ KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné I*. Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 67

¹¹⁷ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*. Praha: Linde, 2008, s. 1140.

a závěť by se tak stala neplatnou. Rovněž zákon nastupoval tehdy, když zůstavitel v posledním pořízení neobmyslel osoby, které na to měly za zákona nárok, také i v případě, že zůstavitelem ustanovení dědicové nemohli jeho pozůstalost přijmout¹¹⁸.

Tato právní úprava dědického práva stála na principu rovnosti. Obecný občanský zákoník, stejně jako poslední římskoprávní úprava, již nečinil mezi tím, zda je zůstavitelem či dědicem muž nebo žena. Postavení zůstavitele ve společnosti taktéž nebylo z hlediska práva relevantní¹¹⁹. Jediné, co rovnost dědiců mohlo narušit, byl jejich původ. Obecný občanský zákoník totiž činil rozdíl mezi dětmi zrozenými v manželství a mimo ně.

Pro právní úpravu dědického práva rakouského se uplatnil systém parentelní doplněný principem reprezentace. Pojem parentela lze definovat jako skupinu příbuzných pocházejících ze společného předka spolu s tímto předkem¹²⁰. Příbuzenský vztah mezi potomkem a předkem mohl být zprostředkován narozením nebo osvojením¹²¹. V praxi to znamenalo, že v rámci jedné parentely, dědili ti, kteří byli se zůstavitelem ve stejném stupni příbuzenství. Osoba z parentely bližší pak vylučovala osoby z parentel vzdálenějších. Princip reprezentace pak v sobě nesl skutečnost, že o podíl předka, který by mu ze zákona připadl, kdyby se nápadu dědictví dožil, se rovným dílem dělili jeho potomci. Tento způsob nebyl v právní úpravě rovněž žádnou novinkou, neboť jej používalo již právo římské před stovkami let. Z racionálního pohledu se tento systém jevil jako nejlogičtější, proto tento odkaz, který nám naši předkové zanechali, aplikovala i rakouská a další právní úpravy.

3.1.2 Parentelní systém

Všeobecný občanský zákoník ve své původní podobě rozděloval dědice do šesti parentel neboli tříd¹²². V první třídě dědily zůstavitelovy manželské děti se svými potomky. Postavení zůstavitelových potomků na první místo bylo odůvodněno snahou o zajištění jejich budoucnosti. O zanechané dědictví se děti dělily rovným dílem, pokud byly všechny naživu. Pokud jeden z potomků zůstavitele předemřel, jeho podíl se rovným dílem rozdělil mezi jeho potomky, tedy jeho vnuky či vnučky. Pokud by zemřel některý ze zůstavitelových vnuků, dědili by zase jeho potomci, tedy pravnuci zůstavitele. Po zemřelém pravnuku zůstavitele by pak zase právem reprezentace mohli nastupovat ještě jeho potomci. Pokud zemřel zůstavitelův potomek jako bezdětný, pro účel dědického práva se na něj hledělo, jako by

¹¹⁸ zákon č. 946/1811 ř. z., obecný občanský zákoník, v původním znění.

¹¹⁹ TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské*. Praha: Bursík & Kohout, 1905, s. 67-79.

¹²⁰ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské: Právo dědické*. Praha: Všeherd, 1933, s. 54-59.

¹²¹ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo*. Praha: Linde Praha, a. s., 2003, s. 37.

¹²² zákon č. 946/1811 ř. z., obecný občanský zákoník, v původním znění.

zůstavitelovým dítětem vůbec nebyl. Pozůstalost se pak dělila mezi potomky žijící, případně jejich děti. Výše uvedené se týkalo pouze potomků zrozených v manželství. Nemanželské děti mohly dědit pouze po své matce, po otci už nikoli.

Pokud nemohli pozůstalost zdědit zůstavitelovi potomci, bylo na místě aplikovat ustanovení o druhé třídě zákonných dědiců, v níž dědili zůstavitelovi rodiče a jejich potomci. Byli-li v době nápadu dědictví oba rodiče naživu, pozůstalost se mezi ně rozdělila rovným dílem. Pokud jeden z nich zemřel, jím uvolněný podíl se rovným dílem rozdělil mezi jeho potomky, tedy zůstavitelovy sourozence. Pokud by již byli mrtvi oba rodiče, jednu polovinu dědictví obdrželi potomci otce, druhou polovinu potomci matky. Obecně zákon nečinil rozdíl mezi sourozenci plnorodými a polorodými, difference v jejich postavení se začínaly projevovat až ve velikostech dědických podílů, které obdrželi. Jak z logiky věci vyplývá, sourozenci zůstavitele, kteří s ním měli společného pouze jednoho rodiče, dostali podíl pouze po tomto rodiči, nikoli jeho manželu. Naopak, sourozenci, kteří měli se zůstavitelem společné rodiče oba, obdrželi podíl po každém z nich, ve výsledku tedy dvojnásobek toho, co by získal z pozůstalosti sourozenec polorodý. V rámci druhé dědické parentely mohla nastat ještě situace, kdy zemřel jeden rodič, a kromě již zemřelého zůstavitele nezanechal žádné potomky, a druhý zůstavitelův rodič by byl stále ještě naživu. V tomto případě by polovina dědictví, která by za života připadla mrtvému rodiči, připadla druhému rodiči zůstavitele. Pokud by ani tento druhý rodič v době smrti svého potomka již nebyl naživu, dělili by se o podíl rodiče zvětšený o podíl druhého rodiče, který nezanechal potomky, žijící potomci druhého z rodičů. Z poloviny po druhém rodiči zůstavitele by pak obdrželi podíl ve stejné výši, jako podíl po svém vlastním rodiči. Byť i jen jeden zůstavitelův sourozenec by mohl nabýt celé dědictví, i kdyby byl jen polorodý.

Ve třetí třídě dědictví připadalo prarodičům zůstavitele a jejich potomkům. Pozůstalost se rozdělila na dvě shodné poloviny. Polovina připadla prarodičům z matčiny strany a jejich potomkům, druhá polovina prarodičům z otcovy strany a jejich dětem. Pokud by byli v době nápadu dědictví oba z páru prarodičů naživu, pozůstalost by se mezi ně dělila rovným dílem. Pokud byl některý z prarodičů či oba již po smrti, dědictví na ně připadající se rozdělilo mezi jejich potomky podle zásad uvedených výše. Pokud jedna strana zůstavitelových prarodičů by již nebyla naživu a nezanechala by potomky, připadla by její polovina druhé straně prarodičům a po její smrti zase jejich potomkům.

Ve čtvrté třídě pak dědictví napadalo na pradědy a prabáby zůstavitele. V úvahu zde přicházely čtyři páry ascendentů. Pradědům a prabábám zůstavitele z otcovy strany připadla polovina dědictví, druhá polovina zase pradědům a prabábám ze strany matčiny. Každý

jednotlivý člen tedy obdržel jednu osminu z celé pozůstalosti, pokud byli všichni ostatní dědicové této třídy ještě naživu. Pokud jeden z páru zůstavitelových praprarodičů byl již po smrti, jeho díl připadl druhému z páru. Pokud již zemřeli oba z páru prarodičů, připadl jejich podíl druhému páru z téže strany. Pokud již nebyl naživu žádný praprarodič z jedné strany, připadla polovina, která by této straně za normálních okolností náležela, druhé straně praprarodičů. Velikost podílů, které jednotliví členové obdrželi, se rovnala velikosti podílů, které by za normálních okolností připadly jejich straně¹²³.

V páté třídě by v úvahu připadalo osm párů dědiců. O pozůstalost by se dělili podle zásad uvedených pro parentelu čtvrtou. Třída šestá by podle obdobných zásad, dávala dědictví šestnácti párům zůstavitelových ascendentů. Pokud by došlo k situaci, že by v rámci jedné parentely některý ze zůstavitelových rodinných příslušníků připadal v úvahu jako dědic na více místech, náleželo by mu dvojí dědické právo. Například, kdyby rodiči dítěte byli bratranec a sestřenice, kteří, jak vyplývá z rodinných vztahů, mají společný pár prarodičů¹²⁴.

Rozdělením dědiců do šesti dědických tříd si zákonodárce zajistil, že se v praxi asi neobjevila situace, která by nebyla podle ustanovení tohoto zákona řešitelná. Otázkou však zůstává, zda rozdělení dědiců do tolika tříd nebylo nadbytečné. Dle mého názoru nebyla situace, kdy by se smrti zůstavitele dožil jeho prapraprarodič zrovna obvyklá, neboť by tyto osoby od sebe muselo dělit přibližně sto let. Kupříkladu já si z dětství pamatuji pouze své praprarodiče. Jejich rodiče, i když se dožili dosti pozeňnaného věku, jsem již nezažila. Z tohoto důvodu bych zařazení páté a šesté dědické třídy shledala nadbytečným.

Všeobecný občanský zákoník speciálně ještě upravoval dědické nároky nemanželských a osvojených dětí, kterými se z důvodů omezeného rozsahu mé diplomové práce nemohu blíže zabývat¹²⁵.

3.1.3 Pozůstalý manžel

Pozůstalý manžel měl dle platné právní úpravy zákonné dědické právo po svém zemřelém manželu, ovšem pouze za předpokladu, že manželství nebylo rozvedeno z jeho viny. Bývalý manžel už dědit nemohl. Manžel, jelikož není pokrevním příbuzným zůstavitele, nenáležel do žádné parentely, ale jeho dědické nároky konkurovaly ostatním příbuznými. Pokud zůstavitel žádné příbuzné neměl, mohl manžel sám nabýt dědictví celé. Za předpokladu, že manžel dědil společně se zůstavitelovými potomky, získal právo

¹²³ zákon č. 946/1811 ř. z., obecný občanský zákoník, v původním znění.

¹²⁴ TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské*. Praha: Bursík & Kohout, 1905, s. 112 – 117.

¹²⁵ K dědickým nárokům nemanželských a osvojených dětí blíže KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské: Právo dědické*. Praha: Věšhrd, 1933, s. 61.

doživotního požívání na části pozůstalosti. Výše jeho podílu se odvíjela od počtu dětí zůstavitele. Nesměl však nikdy přesáhnout jednu čtvrtinu celkové pozůstalosti. Pokud měl zůstavitel jedno až tři děti, manžel dostal pouze výše zmíněnou jednu čtvrtinu. Pokud měl zemřelý dětí více, podíl manžela se poměrně krátil. Manžel ke svému podílu obdržel pouze právo požívací, vlastnické náleželo dětem. Postavení manžela bylo zvláštní ještě v tom, že vůbec nebyl zákonným dědicem, nýbrž pouze singulárním sukcesorem jako by mu byl odkázán v závěti *usus fructus*. Požívací právo manžela k podílu po zesnulém zanikalo jeho smrtí, na dědice manžela pak přecházel nárok na užitky již splatné. *Usus fructus* manžel neztrácel ani novým uzavřením manželství. Zde je opět patrná inspirace právem římským.

Pokud zůstavitel potomky neměl a připadali-li v úvahu dědicové jiné než první parentely, manžel pak obdržel poměrný díl z dědictví do svého vlastnictví¹²⁶. Pokud pozůstalý manžel nabýval pozůstalost společně s dědici třídy druhé, zdědil polovinu dědictví. Taktéž, nastoupili-li dědicové třetí třídy, tedy prarodiče zůstavitele, zdědil manžel polovinu majetku, pokud byli všichni prarodiče k dědění způsobilí. Pokud alespoň jeden z nich dědictví nenabyl, nenastupovali na jím uvolněné místo jeho potomci, nýbrž pozůstalý manžel. Kdyby byli všichni prarodiče zůstavitele již po smrti, pozůstalý manžel by získal pozůstalost celou. Postavení manžela bylo v obecném občanském zákoníku velice zvýhodněno oproti ostatním dědicům, neboť měl vždy právo i na tzv. přednostní odkaz¹²⁷. Tento bylo nutné předem od pozůstalosti odloučit a dědické podíly se pak vypočítávaly ze zbylého majetku. Odkaz se vztahoval na předměty, které náležely k manželské domácnosti. Na všechny předměty se odkaz vztahoval pouze za předpokladu, že zůstavitel po sobě nezanechal žádné potomky. V případě, že by potomci zůstavitele dědili, by ze společné domácnosti obdržel jen to, co by nutně potřeboval pro svoji osobu¹²⁸.

Pokud nebylo nikoho, kdo by nabyl dědictví po zůstaviteli, připadl jím zanechaný majetek státu jakožto odúmrt'. Zanecháním majetku, k němuž nepřipadali v úvahu žádní dědicové, státu se zákonodárce rovněž inspiroval v římskoprávní úpravě.

3.2 Novelizovaná intestátní posloupnost

Novela ze dne 12. října 1914 zmenšila počet tříd, do nichž byli rozděleni zákonní dědici zůstavitele, na čtyři. Ve třídě první opět dědili zůstavitelovy děti. V původním znění občanského zákoníků byla pouze smrt důvodem pro to, aby osoba po svém zůstaviteli

¹²⁶ TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské*. Praha: Bursík & Kohout, 1905, s. 125 – 138.

¹²⁷ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008*. Praha: Linde, 2008, s. 1211.

¹²⁸ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské: Právo dědické*. Praha: Všeherd, 1933, s. 61-62.

dědictví nenabyla, a tedy se jí uvolněný podíl rozděloval mezi její potomky. Třetí novelou občanského zákoníku však byly zavedeny dva důvody nové. Osoba, která si nepřála po svém zůstaviteli dědit, mohla se smlouvou delace zříct. Taktéž, nepřál-li si zůstavitel, aby po něm určitá osoba dědila, mohl ji ještě za svého života vydědit¹²⁹.

Ve druhé dědické třídě opět dědili zůstavitelovi rodiče a jejich potomci. Ve třídě třetí pak jeho prarodiče a jejich potomci a v poslední čtvrté třídě připadalo dědictví praparodičům zůstavitele, na jejich descendenty se již nevztahovalo. Úprava druhé až čtvrté dědické třídy tedy zůstala beze změny. Pátá a šestá třída byly zrušeny, neboť se jejich ustanovení v praxi příliš neaplikovala, protože takto vzdálení předkové zůstavitele se nápadu jeho dědictví mohli jen těžko dožít. Pokud by pozůstalost nenabyl žádný z výše uvedených rodinných příslušníků a nepřipadla by ani pozůstalému manželů zůstavitele, stala by se majetkem státu, jakožto odúmrt'¹³⁰.

4. Občanský zákoník z roku 1950

Intestátní dědická posloupnost byla v zákoně č. 141/1950 Sb. občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, upravena v části páté, hlavě třicáté páté, v § 526 až 533¹³¹.

Největší přínos tohoto kodexu lze spatřovat především v tom, že se jím podařilo sjednotit občanskoprávní úpravu na našem území a odstranit tak dlouhotrvající právní dualismus v Československém státě. Z občanského zákoníku byla vyňata úprava manželských, rodinných, pracovních, jakož i hospodářských vztahů, který byly nově upraveny v samostatných zákonech¹³².

Zákoník nabyl účinnosti 1. ledna 1951 a v platnosti se udržel pouhých 13let, do 31. března 1964, kdy byl nahrazen novou právní úpravou, která se ve znění novel na území našeho státu aplikuje dodnes.

4.1 Delační důvody

Tento zákon znal na rozdíl od předchozí právní úpravy pouze dva delační důvody, zákon a závěť. Dědická smlouva, jakožto delační důvod třetí, se v této právní úpravě již neaplikovala. Na první místo byla opět kladena závěť. Nově v tomto zákoně již nebylo

¹²⁹ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské: Právo dědické*. Praha: Všehrd, 1933, s. 56-57.

¹³⁰ zákon č. 946/1811 ř. z., obecný občanský zákoník, ve znění císařského nařízení č. 276/1914 ze dne 12. října 1914.

¹³¹ zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹³² KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné I*. Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 68.

rozlišováno mezi potomky manželskými a nemanželskými, neboť pozůstalost připadala zůstavitelovými potomkům obecně, bez ohledu na jejich původ¹³³.

4.2 Dědické skupiny

Tento občanskoprávní kodex zúžil okruh zákonných dědiců pouze do dvou dědických skupin, což je bezpochyby nejméně v historii. Tento čin byl odůvodněn snahou o to, aby co nejdříve nabytí dědictví stát¹³⁴. Bylo upuštěno od původní terminologie, označení okruhu společně dědicích osob, bylo změněno z dědické třídy na dědickou skupinu. Toto označení se zachovalo dodnes.

V první skupině připadala pozůstalost zůstavitelovu manželu společně s jeho dětmi, a to rovným dílem. Nedožilo-li se smrti zůstavitele některé z jeho dětí, do uvolněného podílu nastupovaly právem reprezentace jeho děti, tedy vnuci a vnučky zůstavitele. Stejně tak, předemřeli-li zůstavitele jeho vnuci, nabyli jejich podíly zase jejich potomci, zůstavitelovi pravnuci. Měl-li pozůstalý manžel a dvě děti, výše jejich dědických podílů by odpovídala jedné třetině pozůstalosti. Pokud se okamžiku zůstavitelovy smrti jeho manžel nedožil, jeho třetina by se rozdělila mezi zůstavitelovy potomky. Každé dítě by pak dostalo svou třetinu zvýšenou o polovinu podílu manžela, která odpovídala jedné šestině. Dohromady by tak podíl jednoho potomka činil polovinu celkové pozůstalosti. Pokud by se nápadu dědictví nedožilo některé z dětí tohoto zůstavitele, právem reprezentace by se o jeho třetinu pozůstalosti dělily jeho děti, zůstavitelovi vnuci. Podle stejných zásad by se o podíl svého předchůdce dělily zůstavitelovi pravnuci. Ke vzdálenějším potomkům již reprezentace nepokračovala. Na roveň pokrevním potomkům byli postaveni potomci osvojení. Ti, za této právní úpravy již nově nedělili ve své původní rodině. Taktéž, jejich původní rodina nedělila po nich. Pouze v případě, že by bylo osvojení zrušeno, došlo by k obnovení dědických nároků v rodině pokrevní.

Velikost podílu manžela byla závislá na počtu zůstavitelových dětí. Sám v této dědické skupině dědictví nabývat nemohl. Zákonodárce zde na rozdíl od předchozí právní úpravy přiznal manželovi dědické právo ve skupině společně se zůstavitelovými pokrevními příbuznými, a to hned ve skupině první. Poukazoval tím na důležitost uzavření manželství, pro vytvoření řádné rodiny, která byla základem fungujícího státu.

¹³³ zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁴ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání, Ostrava: Sagit, 2012. s. 666.

Ve druhé dědické skupině, která nastupovala za předpokladu, že dědictví nenabyl žádný ze zůstavitelových potomků, dědil pozůstalý manžel, otec, matka a spolužijící osoba. Osoba posledně jmenovaná byla v tomto zákoníku mezi dědice zařazena vůbec poprvé v dějinách¹³⁵. Její zařazení do okruhu zákonných dědiců bylo odůvodňováno tím, že se její svazek se zůstavitelem blížil vztahu rodinnému. Jednalo se o osobu, která se zůstavitelem žila nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti jako člen rodiny a která z tohoto důvodu pečovala o společnou domácnost nebo byla odkázána na zůstavitele výživou. Společnou domácnost ve smyslu tohoto zákona obývaly osoby, které spolu žily a společně uhrzovaly náklady na své potřeby. Za osobu odkázanou výživou na zůstavitele byl pak považován ten, kdo neměl vlastní příjem na úhradu svých potřeb a ani neměl nikoho, kdo by byl povinen jej živit.

Manžel byl v této skupině oproti ostatním dědicům zvýhodněn tak, že mu připadla vždy nejméně polovina pozůstalosti. O druhou polovinu se pak dělili ostatní dědicové této poloviny, a to rovným dílem. Nedědil-li některý ze zůstavitelových rodičů, byly na jeho místo povolávány jejich děti, tedy zůstavitelovi sourozenci. Pokud místo rodiče zůstavitele nemohly nabýt dědictví jeho děti, tento podíl se uvolnil pro jeho rodiče, ve vztahu k zůstaviteli tedy prarodiče. Potomci prarodičů, tedy zůstavitelovi strýcové a tety již dědictví nenabývali¹³⁶. Prarodiči zůstavitele byl tedy okruh dědiců uzavřen, ostatní osoby, které byly se zůstavitelem spřízněny, již po něm majetek získat nemohly.

Ustanovení o dědických třídách byla následována ještě úpravou dědění nedoplatků zůstavitelovy odměny za práci a opětujiícího se důchodu až do výše jednoměsíčního příjmu, které připadlo manželu zůstavitele, pokud s ním žil v době jeho smrti ve společné domácnosti. Pozůstalý manžel rovněž takto nabyl i obvyklé domácí zařízení¹³⁷.

5. Občanský zákoník z roku 1964

Zákonná dědická posloupnost byla v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v původním znění upravena v části sedmé, hlavě druhé, v § 473 až 475¹³⁸.

Tento občanský zákoník, od vzniku samostatné české republiky již třetí v pořadí, nabyl účinnosti dne 1. dubna 1964. Z občanskoprávní úpravy byly vyňaty některé typicky občanskoprávní instituty, jako byla např. držba, vyvlastnění, sousedská práva, nájem či věcná

¹³⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. Praha: Linde, 2008, s. 1140.

¹³⁶ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo*. Praha: Linde Praha, a. s., 2003, s. 40.

¹³⁷ zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁸ zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v původním znění.

břemena, taktéž bylo upuštěno od klasického občanskoprávního názvosloví. Tento kodex znamenal v době svého vydání odklon od občanského práva demokratického státu. I když šlo o soukromoprávní zákoník, významnou úlohu v něm hrály veřejnoprávní prvky. Postupem času se tento občanský zákoník stával stále méně použitelným pro praxi, proto musel zákonodárce sjednat nápravu. Novelou č. 131/1982 Sb. byla oslabena role veřejnoprávních elementů v občanském právu, taktéž byly navraceny tradiční občanskoprávní instituty. Z dědického práva šlo zejména o vydědění¹³⁹.

5.1 Původní úprava intestátní posloupnosti

Dědické právo se touto právní úpravou řídilo od 1. dubna 1964 do 31. prosince 1991, den následující nabyla účinnosti novela, kterou byly provedeny určité změny. Tento zákon, stejně jako jeho právní předchůdce, rozeznával pouze dva delační důvody, zákon a závěť¹⁴⁰.

Kodex dělil zákonné dědice do tří dědických skupin. První skupina byla z předchozího občanského zákoníku převzata. Pokud zůstavitelův majetek nenabylo žádné z jeho dětí, aplikovala se opět ustanovení o dědické skupině druhé.

Právní úprava nabývání pozůstalosti dědici druhé dědické skupiny sice byla inspirována zákoníkem předchozím, ale zákonodárce ji nepřevzal beze změny. Dědil zde opět zůstavitelův manžel, a to nejméně jednu polovinu pozůstalosti, o druhou polovinu se dělil zůstavitelův otec, matka a spolužijící osoba. Pokud pozůstalost nenabyl některý ze zůstavitelových rodičů, princip reprezentace se již neaplikoval. Jejich děti, ve vztahu k zůstaviteli sourozenci, v této dědické skupině jako dědicové v úvahu vůbec nepřicházely. Stejně to bylo i s dědickými nároky zůstavitelových prarodičů. Podíl některého z rodičů by nyní přirostl právem akrescence druhému z rodičů a spolužijící osobě. Systém parentelní s reprezentací, uplatňován v dřívější právní úpravě, byl nyní nahrazen systémem graduálním, neboť pokud nabyl dědictví alespoň jeden ze zůstavitelových rodičů, vyloučil tím dědické nároky všech svých potomků¹⁴¹.

Spolužijící osoba byla za účinnosti této právní úpravy definována jako osoba, která žila se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a která z tohoto důvodu pečovala o společnou domácnost nebo byla na zůstavitele odkázána

¹³⁹ KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 1*. Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 69 – 71.

¹⁴⁰ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 3*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 267 – 268.

¹⁴¹ MIKEŠ, Jiří. *Dědické právo*. Praha: Panorama, 1982, s. 38-43.

výživou¹⁴². Definice byla tedy převzata s právní úpravy předchozí s tím, že bylo vypuštěno sousloví o členu rodiny.

Nově byla do této právní úpravy zařazena třetí třída dědiců, která se aplikovala za předpokladu, že dědictví nenabyl žádný ze zůstavitelových rodičů, ani jeho manžel. Zde byli zákonnými dědici zůstavitele jeho sourozenci, plnorodí i polorodí, a spolužijící osoby. Na rozdíl od předchozí skupiny, zde mohla spolužijící osoba nabýt celé dědictví sama, pokud jí nekonkuroval žádný ze zůstavitelových sourozenců. Taktéž zůstavitelův sourozenec mohl nabýt celou pozůstalost sám, pokud žádná spolužijící osoba jako dědic nepřicházela v úvahu. Těmito osobami byl okruh v úvahu přicházejících dědiců uzavřen. Děti sourozenců za této právní úpravy právem reprezentace do uvolněného podílu po svém rodiči nenastupovaly¹⁴³. V praxi se často objevovaly situace, kdy zůstavitel před svou smrtí sdílel společnou domácnost se svým sourozencem. Teoreticky by tento sourozenec mohl nárokovat dědické podíly dva, jeden jako zůstavitelův sourozenec a druhý z jako spolužijící osoba. Tento problém byl vyřešen až judikaturou, když bylo konstatováno, že dědicové mají vždy nárok pouze na jeden dědický podíl bez ohledu na to, kolik příbuzenských vztahů k zůstaviteli současně mají¹⁴⁴. Úplně opačný pohled na tuto problematiku měl Obecný občanský zákoník, který ustanovil, že je-li někdo se zůstavitelem příbuzný z více stran, dědí v obou¹⁴⁵. Obdobně je případ několikerého příbuzenství upraven i v novém občanském zákoníku¹⁴⁶.

Neměl-li zůstavitel zákonné dědice nebo žádnému z nich pozůstalost nepřipadla, nabyl dědictví stát. Stát nebyl v postavení dědice, pozůstalost mu připadla jakožto odúmrt' neboli majetek bez pána. Stát, na rozdíl od zákonných dědiců, nemohl dědictví odmítnout. Odpovědnost za zůstavitelovy dluhy však na stát přecházela¹⁴⁷.

5.2 Novelizovaná intestátní posloupnost

Politické události, které přinesl rok 1989, a návrat k demokracii si vyžádali změny i v úpravě občanského práva. Rekodifikace stávající právní úpravy byla provedena velmi rozsáhlou novelou č. 509/1991 Sb., která nabyla účinnosti dne 1. ledna 1992. Sedmá část tohoto kodexu, obsahující dědické právo, byla po značných úpravách zachována. Již od počátku této rekodifikace bylo zřejmé, že půjde pouze o úpravu provizorní. Po vzniku

¹⁴² zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v původním znění.

¹⁴³ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo*. Praha: Linde Praha, a. s., 2003, s. 40-41.

¹⁴⁴ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008*. Praha: Linde, 2008, s. 1145.

¹⁴⁵ zákon č. 946/1811 ř. z., obecný občanský zákoník, v původním znění.

¹⁴⁶ zákon č. 89/2014 Sb., občanský zákoník.

¹⁴⁷ MIKEŠ, Jiří. *Dědické právo*. Praha: Panorama, 1982, s. 43-46.

samostatné České republiky, tedy 1. ledna 1993, se stal tento novelizovaný občanský zákoník podle čl. 1 ústavního zákona č. 4/1993 Sb. občanský zákoníkem České republiky¹⁴⁸. A na úplně nový občanský zákoník jsme si museli ještě pár desítek let počkat.

Intestátní dědická posloupnost byla v novelizovaném znění zákoníku upravena v části sedmé, hlavě druhé, v § 473 až 475a¹⁴⁹.

Výše uvedená novela přinesla dvě zásadní změny. První spočívala v rozšíření okruhu zákonných dědiců o potomky sourozenců, tedy zůstavitelovy synovce a neteře. Druhou změnou byla zavedena čtvrtá dědická třída, v níž dědili prarodiče zůstavitele se svými potomky, tedy strýci a tetami zůstavitele. První dvě třídy zůstaly v podstatě nezměněny¹⁵⁰. S účinností zákona č. 115/2006 Sb. o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, byl do okruhu zákonných dědiců přiřazen registrovaný partner zůstavitele¹⁵¹. Výčet zákonných dědiců je taxativní, proto k nim nelze přiřazovat právnické osoby ani stát, i když za splnění určitých podmínek mohou být dědici zůstavitelova majetku i oni.

Platná právní úprava rozděluje dědice do čtyř skupin. Ustanovení o první a druhé dědické skupině v novelizované podobě zůstala zachována. Jedinou změnou bylo zařazení registrovaného partnera, kterému zákonodárce pro účely dědického práva, poskytl postavení odpovídající manželů zůstavitele.

Změnu přináší novela až ve třetí dědické skupině, kde dědictví nabývají sourozenci zůstavitele a spolužijící osoby, a to rovným dílem. Pokud nenabude dědictví některý ze zůstavitelových sourozenců, získávají jeho podíl právem reprezentace jeho děti, ve vztahu k zůstaviteli jeho synovci či neteře. Dále již reprezentace nepokračuje. Má-li zůstavitel dva sourozence a žije ve společné domácnosti s další osobou, dědictví se mezi tyto tři dědice rozdělí tak, že každý dostane jednu třetinu. Pokud by se některý ze zůstavitelových sourozenců nápadu dědictví nedožil, a měl by např. své dva potomky, jeho třetina by se rozdělila mezi jeho děti rovným dílem. Každé by tedy obdrželo z celkové pozůstalosti jednu šestinu. Pokud by se některý synovec či neteř smrti zůstavitele a tedy nápadu dědictví nedožil, zvětšil by se dědický podíl toho sourozencova potomka, který by dědictví nabyl.

Novelou občanského zákoníku je po několika desítkách let opět zavedeno dědické právo prarodičů zůstavitele, a to ve čtvrté dědické skupině. Jsou-li všichni zůstavitelovi

¹⁴⁸ KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné I*. Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 71 – 72.

¹⁴⁹ zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵⁰ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo*. Praha: Linde Praha, a. s., 2003, s. 41.

¹⁵¹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*. Praha: Linde, 2008, s. 1140.

prarodiče, z otcovy i matčiny strany, naživu, dělí se o pozůstalost rovným dílem, každý obdrží čtvrtinu. Pokud jsou naživu jen tři z nich, obdrží každý jednu třetinu. Žije-li jen jeden zůstavitelův prarodič, obdrží pozůstalost celou sám. Pokud dědictví nenabude žádný z dědiců této skupiny, dědí stejným děti prarodičů, tedy zůstavitelovi strýcové a tety¹⁵². Je třeba zdůraznit, že dědictví nesmí nabýt nikdo ze zůstavitelových prarodičů, aby mohly pozůstalost obdržet jejich děti. V této skupině se neuplatňuje právo reprezentace jako v první a třetí skupině, nýbrž se zda aplikuje tzv. graduální systém. Ten je od reprezentace v jednom aspektu odlišný. U reprezentace nastupují potomci za předka, který dědictví z důvodů uvedených výše nenabude, i když ostatním dědicům jeho skupiny dědictví připadne. Kdežto v graduálním systému dědí potomci dědice čtvrté skupiny pouze za předpokladu, že dědictví nenabude žádný z dědiců této skupiny. Byť i jen jediný předek starší generace může vyloučit dědické nároky generace mladší¹⁵³.

Čtvrtou dědickou skupinou je okruh dědiců ze zákona vyčerpán. Vzdálenější příbuzní, než strýcové či tety zůstavitele, dědictví nenabudou. Kdyby tomu tak bylo, šlo by o případ tzv. smějících se dědiců, což jsou osoby, které pro svůj vzdálený příbuzenský vztah k zůstaviteli by jeho smrt nepocítovaly jako újmu, nýbrž jako čistě lukrativní záležitost. Jako příklad smějících se dědiců bych uvedla bratrance či sestřenice zůstavitele. Proto zákonodárce zařazení těchto osob do okruhu zákonných dědiců nepovažoval za žádoucí.

Dědictví, jež nenabude žádný dědic, připadne státu. Stát ani v tomto případě nevystupuje jako zákonný dědic, ale pozůstalost mu připadne jako majetek bez pána¹⁵⁴.

6. Nový občanský zákoník z roku 2014

Po několika desetiletích čekání se občanskoprávní úprava České republiky konečně dočkala tolik slibované rekodifikace. Hlavním cílem této změny bylo přiblížit naše soukromoprávní odvětví evropským kontinentálním systémům, a oprostít je od totalitních přístupů k regulaci soukromého práva, které byly charakteristické pro právní úpravy předchozí. Při jeho tvorbě byl kladen důraz na respekt k tradici středoevropského právního myšlení, jehož základem bylo římské právo, které, zejména v oblasti majetkoprávních vztahů dalo za vznik institutům, jež po staletí rozhodujícím způsobem ovlivňují moderní občanské zákoníky zemí evropského kontinentu.

¹⁵² zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵³ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo*. Praha: Linde Praha, a. s., 2003, s. 42-47.

¹⁵⁴ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 3*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 278 – 282.

Jedním z nejdůležitějších ideových zdrojů, kterým se tvůrci nového občanského zákoníku inspirovali, byl vládní návrh zákoníku bývalého Československa z roku 1937, jež vycházel z Obecného občanského zákoníku z roku 1811, taktéž z novějších evropských kodexů, zejména německého a švýcarského, a který v důsledku událostí, jež následovaly mnichovskou dohodu, nakonec nebyl přijat. Tehdejší vládní návrh musel být podroben podstatné obsahové revizi, aby mohl umně reflektovat soudobé společenské vztahy¹⁵⁵. Kodifikační snahy nakonec vyústily ve vydání zákona č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník, jež s největší pravděpodobností nabude účinnosti 1. ledna 2014.

Intestátní dědická posloupnost je v tomto kodexu upravena v části třetí, hlavě třetí, dílu čtvrtém, v §1633 – 1641¹⁵⁶.

6.1 Zákonná posloupnost

Současná právní úprava rozeznává pouze dva delační důvody, zákon a závěť. Nový občanský zákoník opět přichází s dědickou smlouvou¹⁵⁷, jakožto delačním důvodem třetím, podobně jako tomu bylo v Obecném zákoníku občanském z roku 1811. Dědická smlouva, jak byla upravena ve výše zmíněné kodexu, mohla být uzavřena výhradně mezi manžely¹⁵⁸. Nový občanský zákoník dovoluje, aby smluvní stranou vedle zůstavitele byla obecně jakákoliv osoba. Případu, kdy by byl druhým účastníkem smlouvy přímo zůstavitelův manžel, jsou věnována zvláštní ustanovení tohoto zákona¹⁵⁹.

Zákonná dědická posloupnost se aplikuje za předpokladu, že zůstavitel nerozhodne ve formě dědické smlouvy či závěti, případně se tyto delační důvody nevztahují na všechny zůstavitelem zanechaný majetek, taktéž i v případě, že dědicové povolání těmito listinami zanechanou pozůstalost nenabudou.

Dědicové, kteří postupně dle této právní úpravy přicházejí v úvahu k nabytí dědictví po zůstaviteli, jsou rozdělení do šesti dědických tříd. Zákonodárce nově upustil od současného pojmenování a opět se vrací k dřívější terminologii. První třída dědiců nové právní úpravy zůstala v zásadě stejná. Jedinou změnou je ustanovení o vyloučení manžela, který by se vůči zůstaviteli dopouštěl domácího násilí, z okruhu zákonných dědiců, pokud ke dni zůstavitelovy

¹⁵⁵ Vládní návrh občanského zákoník 2011, důvodová zpráva, s. 17 – 18.

¹⁵⁶ zákon č. 89/2014 Sb., občanský zákoník.

¹⁵⁷ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd., Ostrava: Sagit, 2012. s. 601.

¹⁵⁸ zákon č. 946/1811 ř. z., obecný občanský zákoník, v původním znění.

¹⁵⁹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd., Ostrava: Sagit, 2012. s. 649-652.

smrti je již na základě jeho návrhu zahájeno řízení o rozvod manželství. Ustanovení druhé i třetí třídy byly z původní úpravy do nového občanskoprávního kodexu beze změny převzaty.

Diference se začínají projevovat až ve čtvrté třídě dědiců. Zde sice také připadá pozůstalost prarodičům zůstavitele, ale v případě, že žádný v době nápadu dědictví jej nabýt nemůže, nově nepřicházejí v rámci čtvrté třídy dědiců v úvahu již jejich potomci, tedy strýcové a tedy zůstavitele, ale rovnou se uplatní ustanovení o dědické třídě páté.

V páté dědické třídě napadá dědictví na prarodiče rodičů zůstavitele tak, že se pozůstalost rozdělí na dvě poloviny. Jedna připadne prarodičům z otcovy strany, druhá prarodičům ze strany matčiny. Pokud jsou všichni členové jednotlivých dvojic dědicky způsobilí, každý obdrží jednu osminu pozůstalosti. Pokud nedědí jeden člen páru, jeho podíl obdrží druhý z dvojice. Pokud z dvojice prarodičů nedědí žádný, jejich podíly obdrží druhý pár z téže strany. Pokud z téže strany nedědí dvojice žádná, připadá pozůstalost straně druhé a to ve stejném poměru, v jakém by na ně pozůstalost připadala přímo¹⁶⁰. Zde je vliv Obecného občanského zákoníku asi nejpatrnější. Pokud dědictví nemůže nabýt žádný ze zůstavitelových prarodičů, povolává se k dědictví třída šestá.

V šesté třídě dědí potomci potomků sourozenců zůstavitele, tedy jeho prasynovci a praneteře, spolu s potomky prarodičů zůstavitele, tedy strýci a tetami. Ze předpokladu, že by nedědil některý z potomků prarodiče, nabyli by jeho podíl ještě jeho děti, tedy bratřanci a sestřenice zůstavitele.

Výčtem osob zařazených do šesti dědických tříd, je okruh dědiců ze zákona již vyčerpán. Pokud zůstavitelem zanechaný majetek nenabude žádný z jeho zákonných dědiců, pozůstalost připadne odkazovníkům podle hodnoty jejich odkazů. Pokud však nebude nikoho, kdo by podle výše uvedených ustanovení mohl pozůstalost získat, připadne dědictví státu. Stát je již za této právní úpravy považován za zákonného dědice. Na rozdíl od dědiců ostatních mu nenáleží právo majetek odmítnout¹⁶¹.

Za pojednání o dědických třídách bylo ještě zákonodárcem včleněno ustanovení o několikerém příbuzenství, které informuje o tom, že pokud nastane případ, že by některý z v úvahu přicházejících dědiců byl se zůstavitelem příbuzný z více, než jedné strany, má dědické právo z každé této strany¹⁶².

¹⁶⁰ zákon č. 946/1811 ř. z., obecný občanský zákoník, v původním znění.

¹⁶¹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012. s. 664-667.

¹⁶² zákon č. 89/2014 Sb., občanský zákoník.

6.2 Právo pozůstalého manžela na zaopatření

Jak před stovkami let císař Justinian pochopil, že po smrti manžela se může jeho vdova náhle ocitnout bez prostředků na uspokojení svých základních životních potřeb, a zavedl právo na její zaopatření, tak si i tvůrci nového občanského zákoníku uvědomili složitost její životní situace, a zařadili právo na její zaopatření do zákonných ustanovení o právu dědickém.

Pozůstalý manžel má dle nejnovější právní úpravy právo na slušnou výživu z pozůstalosti po svém zemřelém manželu, po dobu šesti týdnů od jeho smrti. Pokud jde o vdovu, která je navíc těhotná, má tato žena nárok na slušnou výživu až do šestého týdne následujícího po porodu. Totéž právo náleží matce dítěte pozůstalého, i kdyby nebyla se zůstavitelem v době jeho smrti sezdána.

Pokud by pozůstalý manžel neobdržel z pozůstalosti svůj zákonný podíl, nebo jej neobdržel v plné výši, měl by nyní nárok na nutné zaopatření, pokud by nebyl sám schopen se žít. Tento nárok ztrácí uzavřením nového manželství. Jeho nárok na nutné zaopatření je omezen tak, že nemůže obdržet více než polovinu toho, co by mu za normálních okolností náleželo dle zákona. Právo na nutné zaopatření však ztrácí manžel, který bez závažného důvodu opustil zůstavitelovu domácnost. Taktéž nenáleží ani tomu, kdo by nebyl dědicky způsobilý, dědictví se zřekl nebo jej odmítl. Takovéto zaopatření nelze poskytnout, pokud by jím byly zkráceny nároky nepominutelných dědiců¹⁶³.

Pokud pozůstalý manžel sdílel se zůstavitelem v době jeho smrti společnou domácnost, nabývá vlastnické právo k jejímu obvyklému vybavení, i když by se nestal dědicem¹⁶⁴.

6.3 Záměr zákonodárce

Nový občanský zákoník rozšířil okruh zákonných dědiců o praprarodiče zůstavitele, jeho bratrance a sestřenice, prasynovce a praneteře, kteří jsou dle současné právní úpravy považováni za tzv. smějící se dědice. Na jedné straně rozumím tomu, že cílem zákonodárce bylo vymezit zákonné dědice v co nejširším možném rozsahu tak, aby nápad dědictví na stát byl chápán pouze jako krajní možnost. Na druhou stranu, nebylo by lepší, aby majetek po zůstaviteli získal stát, který mu za jeho života poskytoval aspoň nějaké zázemí či nutné finanční prostředky nebo se o něj postaral v případech, kdy to zůstavitel nemohl udělat sám,

¹⁶³ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012. s. 682.

¹⁶⁴ zákon č. 89/2014 Sb., občanský zákoník.

než aby jeho pracně nabyté jmění získal někdo, kdo pro něj neudělal vůbec nic nebo ho v konečném důsledku ani neznal? Nejen v ustanovení o dědickém právu, ale vlastně i napříč celým právem soukromým, jsou na přední místo stavěny zájmy osob, pro účely dědického práva tedy zůstavitelů. Proto si myslím, že je třeba zvážit, zda by nápad dědictví směřjícím se dědicům byl zcela v souladu se zůstavitelovým zájmem.

Nový občanský zákoník rozdělil zákonné dědice do šesti dědických tříd, stejně tak, jako tomu bylo v původním znění Obecného občanského zákoníku¹⁶⁵. Způsob, jakým se o tehdejší právní úpravě vyjádřil JUDr. Emanuel Tilsch ve svém díle *Dědické právo rakouské*, by se dal bez dalšího aplikovat i na naši budoucí právní úpravu, i když tehdejší zákonná posloupnost k dědictví povolávala zůstavitelovy ascendenty takového stupně, pro které náš jazyk nemá ani speciální pojmenování, a náš nový občanský zákoník dává přednost liniím pobočným, neboť vychází z toho, že ascendenti takového stupně se jen těžko dožijí smrti zůstavitele.

JUDr. Tilsch ve svém *Dědickém právu rakouském* poukazoval především na to, že není v souladu se zájmem zůstavitele, aby v případě jeho smrti jeho majetek připadal osobám náležejícím do vzdálenějších parentel, neboť tyto lidé zůstavitele za jeho života třeba ani nikdy neviděli, natož, aby si k němu vytvořili vůbec nějaký citový vztah. Tato právní úprava mívala smysl spíše v dřívějších dobách, kdy byly rodinné vztahy pevnější, příbuzní žili pospolu, často v rámci jednoho města či vesnice. S rozvojem a modernizací společnosti docházelo k odcizování lidí, citové pouto pak už často nesahalo ani k dalším potomkům našich prarodičů, natož pak k jejím dětem¹⁶⁶.

Toto dílo bylo napsáno před více než sto lety a je fascinující, jak dokonale se hodí i k naší nejnovější právní úpravě. To, co bylo napsáno o odcizování lidí od sebe navzájem, je v dnešní době ještě mnohem citelnější, než tomu bylo tehdy, proto je dle mého subjektivního názoru zařazení vzdálenějších příbuzných v pobočných liniích mezi zůstavitelovy dědice při nejmenším nespravedlivé. Na druhou stranu je mi jasné, že tyto dědicové by přicházeli v úvahu až tehdy, pokud by nebyl žádný z bližších příbuzných, kterému by pozůstalost mohla připadnout. Počet případů, na které se budou aplikovat ustanovení o posledních dědických třídách, bude tak minimální, že je asi beze smyslu se jejich spravedlností či nespravedlností vůbec zabývat.

¹⁶⁵ zákon č. 946/1811 ř. z., obecný občanský zákoník, v původním znění.

¹⁶⁶ TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské*. Praha: Bursík & Kohout, 1905, s. 103, 107-109.

7. Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo popsat jednotlivé právní úpravy intestátní dědické posloupnosti od dob římského práva, kde jsem se zaměřila na jednotlivé etapy jejího vývoje, včetně právní úpravy posloupnosti zvláštní, po propuštění. Poté následovala její právní úprava v Obecném občanském zákoníku z roku 1811, dále v občanských zákonících z let 1950, 1964 a nakonec v tom nejnovějším, který nabude účinnosti 1. ledna 2014. Nezabývala jsem se prostým popisem jednotlivých právních úprav, ale snažila jsem se v jednotlivých kapitolách poukazovat na změny, kterými intestátní dědická posloupnost v průběhu dějin prošla a naopak, které její instituty zůstaly zachovány a používají se dodnes.

Intestátní dědickou posloupnost jsem si jako téma své diplomové práce zvolila především proto, že v současné době neexistuje příliš mnoho ucelených zdrojů k danému tématu, ze kterých by se dalo čerpat. Proto jsem si dala za cíl takový ucelený zdroj vytvořit. Chtěla jsem vycházet, pokud to bylo možné, především ze samotných kodexů, které výše zmíněnou materii upravují. Smyslem mé práce bylo poukázat na dokonalost institutů, které sice vznikly před stovkami nebo možná i tisíci lety, ale přesto jsou bez větších změn aplikovatelné dodnes. Taktéž jsem chtěla poukázat na nadčasovost římskoprávních úprav, které vznikly úplně v jiných historických souvislostech, než většina z nich čerpajících kodexů, a i přesto je možné je využít bez ohledu na změny ve společnosti.

Vedle práva se zajímám i o historii, a proto jsem chtěla tyto dva obory ve své diplomové práci propojit. Chtěla jsem vždy, alespoň ve stručnosti nastínit, za jakých okolností byly mnou zmiňované kodexy vydány, aby mohla být snadněji pochopena jejich úprava. Ke svému zklamání jsem však zjistila, že bych značně přesáhla rozsah své diplomové práce, který jsem povinna dodržet, a proto jsem byla nucena řadu kapitol vypustit a zaměřit se skutečně jen na úpravu intestátní dědické posloupnosti v příslušných kodexech, ve většině případů i mnohem stručněji, než bylo mým původním záměrem.

8. Seznam použitých zdrojů

8.1 Monografie

- SOMMER, Otakar. Učebnice soukromého práva římského: Obecné nauky. Praha: Všehrd, 1946. 220 s.
- SOMMER, Otakar. Učebnice soukromého práva římského: právo majetkové. Praha: nákladem vlastním, 1935. 356 s.
- HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927. 646 s.
- BARTOŠEK, Milan. Dějiny římského práva. Ve třech fázích jeho vývoje. Praha: Academia, 1995. 280 s.
- BARTOŠEK, Milan. Škola právníckého myšlení. Praha: Karolinum, 1991. 380 s.
- BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. Praha: Academia, 1994. 471 s.
- CVETLER, Jiří. Právo římské. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1969. 119 s.
- DOSTALÍK, Petr. Texty ke studiu římského práva soukromého. Plzeň: Aleš Čeněk, s r. o., 2009. 175 s.
- GAIUS. Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius primus). Brno: Doplněk, 1999. 274 s.
- GAIUS. Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones: Commentarius tertius). Brno: Doplněk, 1999. 274 s.
- BUCKLAND, William, Warwick. A Manual of Roman Private Law. Cambridge: University Press, 1939. 434 s.
- BUCKLAND, William, Warwick. The Roman Law of Slavery. Cambridge: University Press, 1908. 735 s.
- KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s.
- VANČURA, Josef. Úvod do studia soukromého práva římského. Praha: nákl. Vlast., 1923. 569 s.
- SVOBODA, Emil. Dědické právo. Praha: Československý kompas, 1946. 86 s.
- SKŘEJPEK, Michal. Prameny římského práva. Praha: Lexis Nexis CZ s r. o., 2004. 375 s.
- GRANT, Michael. Dějiny antického Říma. Praha: BB/art s. r. o, 2010. 472 s.
- GRANT, Michael. Pád Říše římské. Praha: BB/art s. r. o, 2010. 208 s.

DOSTALÍK, Petr. Quis astrigantur sacris aneb přechod náboženských povinností patris familias na jinou osobu než dědice. In BRTKO, R. (ed). *Rímská rodina v sociálních a právných vztáhoch*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2007, str. 41 - 49.

KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské: Právo dědické*. Praha: Všehrad, 1933. 139 s.

TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské*. Praha: Bursík & Kohout, 1905. 157 s.

KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 1*. Praha: ASPI, a. s., 2005. 523 s.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 3*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009. 306 s.

MIKEŠ, Jiří. *Dědické právo*. Praha: Panorama, 1982. 213 s.

MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo*. Praha: Linde Praha, a. s., 2003. 333 s.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*. Praha: Linde, 2008. 1391 s.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s.

8.2 Právní předpisy

Vybrané fragmenty z Digest

zákon č. 946/1811 ř. z., obecný občanský zákoník, v původním znění.

zákon č. 946/1811 ř. z., obecný občanský zákoník, ve znění císařského nařízení č. 276/1914 ze dne 12. října 1914.

zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v původním znění.

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Vládní návrh občanského zákoník 2011, důvodová zpráva.

zákon č. 89/2014 Sb., občanský zákoník.

8.3 Ostatní zdroje

OHEROVÁ, Jana et al. *Česko-anglický právní slovník*. Praha: Linde, a. s., 2005. 620 s.

STEJSKALOVÁ, Helena. Tři starobylé zákoníky. *History revue*, 4. dubna 2013, s. 86.

9. Shrnutí

Tématem mé diplomové práce je Intestátní dědická posloupnost v právu římském a nejnovějším. Práce se člení na kapitoly, které se věnují jednotlivým právním úpravám, kterými jsem se rozhodla zabývat. Právní úpravy jsou seřazeny od nejstarší po nejnovější. Nejrozsáhleji je zpracována kapitola věnující se římskému právu, neboť to položilo základy právního myšlení na evropském kontinentu. Dříve, než jsem se začala zabývat jednotlivými etapami vývoje, kterými si římské dědické právo prošlo, osvětlila jsem alespoň ve stručnosti, jak vypadaly vztahy v tehdejší společnosti, které se pak logicky odrazily v právní úpravě dědického práva. Poté jsem přistoupila k jednotlivým právním úpravám zákonné dědické posloupnosti od dob, kdy římské právo mělo ještě nepsanou podobu, přes jeho první kodifikaci, změny, které přinesla činnost římských úředníků prétorů až po jeho závěrečnou podobu, kterou doznalo za vlády císaře Justiniána. Řím, jakožto otrokářský stát, dělil své obyvatele na svobodné a otroky. Z toho důvodu jsem ve své práci nemohla opomenout zvláštní případ dědické posloupnosti, která se aplikovala, zemřel-li bývalý otrok, jemuž ještě za života pán daroval svobodu.

Další kapitoly mé diplomové práce jsou věnovány jednotlivým kodexům, tedy Obecnému občanskému zákoníku z roku 1811, občanskému zákoníku z roku 1950, současnému občanskému zákoníku a nakonec nejnovějšímu občanskému zákoníku, který nabude účinnosti 1. ledna 2014. Nejprve jsem stručně nastínila, za jakých okolností zákoník vznikl, aby mohla být snadněji pochopena jeho právní úprava. Poté jsem uvedla, jaké právní důvody zákon rozeznával a jaký byl jejich vzájemný vztah. Nakonec jsem se zabývala pouze úpravou dědické posloupnosti podle zákona, kterou jsem srovnala s právní úpravou předchozí s tím, že jsem poukázala na jejich vzájemné odlišnosti, případně vyzdvihla jejich přínos.

10. Summary

The topic of my thesis is the hereditary succession in the Roman law and in the newest one. The thesis is divided into chapters, which are devoted to different legal regulations, which I have decided to follow up. Legal forms are sorted from the oldest to the newest one. The most extensive one is a chapter devoted to the Roman law, because it laid the foundations of legal thought of the European continent. Before I started to deal with the various stages of development of Roman law, I described, at least briefly, how the former relationships looked like, because it played an important role for inheritance law. Then I started to deal with the individual legal regulations of hereditary succession from the days when Roman law was still unwritten, through its first codification, then the changes, which were brought by officials called praetors, to its final form, which the Roman law gained during the reign of Emperor Justinian. Former Rome, as a slave state, divided their people into free ones and slaves. That was why I could not miss to mention a special case of succession, which was applied, when the former slave, now freedman, whose Lord gave him a freedom during his life, died.

Other chapters of my thesis are devoted to individual codes, ie The General Civil Code of 1811, Civil Code of 1950, the current Civil Code, and finally the latest Civil Code, which will come into effect on 1 January 2014. First, I briefly outlined the circumstances under which code was created in order to be more easily to understand his meaning. Then I said what legal reasons the code recognised, and what their reciprocal relationship was. Finally, I dealt with the succession by the law only, which I compared with the previous legislation and I pointed out the differences between them and highlighted their benefits.

11. Klíčová slova

dědění	inheritance
zůstavitel	testator
dědic	inheritor
dědictví	inheritance
dědická posloupnost	hereditary succession
posloupnost po propuštění	succession to freedmen
dědické skupiny	inheritance categories
reprezentace	representation